

Vestmannen

Nr.5

Bergen, 20. juni 1998

14. årgang

Normeringspolitikk for Noregs Mållag upp på landsmøtet 1998

Konklusjonen i fleirtalsframlegget frå Oddlmund L. Hoel, Endre Brunstad, Ola Breivega

Noregs Mållag (NM) meiner at nynorsk i dag er eit fullgodt skriftmål for det norske samfunnet, og at det ikkje først og fremst er språklege, men politiske, sosiale og kulturelle tilhøve i samfunnet som står i vegen for at fleire skal ta dette skriftmålet i bruk. Framgang for nynorsken kan berre skapast gjennom å overtyda fleire om verdien av å skriva dette målet. Målrørla kan ikkje normera seg til framgang.

Samstundes er kvaliteten på normalen likevel ein av fleire faktorar som avgjer om det går bra eller dårlig med nynorsken. NM har, som den største målreisingsorganisasjonen i Noreg, ein skyldnad til å halda auga med norma og uttala seg om endringar, sjølv om dette aldri bør verta ei sentral oppgåve for laget.

NM meiner at det ikkje trengst store endringar i nynorskforma i dag. Føremålet med dette vedtaket er difor å peika på kva hovudretningar normeringa bør ta, og kva omsyn som bør vega tyngst på lengre sikt og som bør leggjast til grunn for nokre mindre justeringar i dag. NM har som hovudprinsipp at nynorsk må normerast som eit sjølvstendig språk på den måten at ein berre skal ta omsyn til bokmål (og andre språk) i den mon det tener nynorsken. NM avviser såleis tilnærmingstanken på prinsipielt grunnlag og meiner styremaktene må ta fylgia av dette ved å stryka «smanorskparagrafen» i Lov om Norsk språkråd. Det vil ikkje seia at NM set seg imot allslags normeringssamarbeid med bokmålssida. Samarbeid om skrivemåten av importord, avstyttingar, visse syntaktiske reglar m.m. bør halda fram som i dag.

NM meiner at ei noko meir ein-skapleg norm enn i dag ville tena nynorsken, men har lita tru på at ein oppnår særleg mykje gjennom innstramming som reduserer valfridomen. NM er difor òg noko skeptisk til den innstramminga av læreboknormalen som Språkrådet

arbeider med og ber om at ein her går varsamt fram. Viktigare er at normgjennomgangen aukar konsekvensen på punkt der tidlegare normering har ført til systembrot. Særleg lyt ein arbeida for at skiljet mellom hovud- og sideformer vert meir konsekvent. NM er ope for å ta ein del lite brukte former heilt ut or norma dersom det kan vera med på å gjera rettskrivinga meir oversynleg. Det kan gjelda ein del former med lang fartstid som det er knytt liten symbolverdi til, og ein del former som kom inn av reine tilnærningsomsyn som bryt med systemet i nynorsk. Her må ein likevel gå svært varsamt fram sidan ein raskt kjem til former som har mykje å seia for enkelte språkbrukarar.

NM er skeptisk til ordninga med skilje mellom hovud- og klammeformer og meiner det er prinsipielt uheldig å gje tillatne former ein slik B-status. Det er uheldig at det vert stilt krav om å bruka hovudformene i offentleg forvaltning så lenge skuleverket gjev elevane såpass dårlig oppleiring i å bruka desse formene. NM meiner likevel ikkje at det er tilrådeleg å fjerna skiljet mellom hovud- og sideformer i dag med den valfridomen soim finst. Hovudformene er i dag med på å syta for ein stabilitet i språkbruken som er til gagn for nynorsken. NM meiner at nemninga «læreboknormal» er misvisande og gjer framlegg om at ein freistar finna fram til ei meir dekjande nemning, t.d. «hovudnormal».

NM meiner den nynorske skriftdisjonen bør vera hovudgrunnlaget for normeringa. Med dette meiner NM både

nynorsken slik han har vore skriven så lenge målet har eksistert og slik han vert skriven i dag. Eit trygt rotfeste i denne tradisjonen er viktig for nynorsken i ei tid då talemålet er i endring og samfunnet vert meir og meir skriftspråkleg. Dette må koma til uttrykk i normeringa ved at ein er svært varsam med å redusera statusen til tradisjonelle former ved å setja dei i klammer eller ta dei heilt ut or rettskrivinga. I den mon det skal gjerast endringar i den tradisjonelle enden av rettskrivinga, bør ein heller vurdera å ta inn att ein del former for å skapa større indre samanheng.

Den faktiske målbruken i dag bør vega tungt når det er snakk om å ta inn eller ut former av rettskrivinga eller regulera tilhøvet mellom hovud- og klammeformer. Granskingar av språkbruken lyt prioriterast høgare i språkforskinga, og mest interessant i denne samanhengen er den nynorske normalprosaen slik han vert nyttta av dei trena språkbrukarane og i dei miljøa som driv aktiv måldyrking.

NM meiner omsynet til talemålet framleis må vega tungt i normeringa, og at det sams underliggende systemet i målføra må vera retningsgjevande, ikkje det meir overflatiske samsvaret mellom talemålsformer og skriftformer. NM er ope for at målføreendringar etter ei tid bør få fylgjer for normeringa av

Til s. 16

Vestmannen

hev som vanleg eit opphold i juli. Nr. 6 vert dagsett den 20. august.
God sumar!

Ordtøkjet

**Det er vandt å styra,
når ein ikkje veit vegen.**

Etter Ivar Aasen

I dette bladet

Normering og NM	1 og 3
Gamle feil um att	3
J. Krokvik: Rasmus Steinsvik	4
Steffens: Språknasjonalisme i Ulster	5
J. Gjerdåker: Walter Savage Landor	5
Ludv. Jerald: Poul Engberg	6
Ludv. Jerald: Knut Rødland	6
J. Krokvik: Tidsskriftet Bjørgvin	6
Ludv. Jerald: Hans Hyldbak	7
G. Harildstad: Fotografen	
Harald Kihle	7
Gustav Indrebø: Folkenarring	8
Ragnv. Hidle: Hestablobmen	8
Arne Horge: »I søndagshattane...»	9
J. Krokvik: Nytt Pridlao	9
Tr. Orheim: Fjordske og mørkske	10
Ludv. Jerald: Ivar Kleiva	11
Arne Horge: Latvisk sagbruk	11
Halvor Sigurdsen: Olai Skulerud	12
Sig. Sandvik: Eit unorsk ord	13
Håvard Tangen: Mot år 2000	15
Arne Horge: Estisk sponplatefabrikk	15
Ludv. Jerald: Minneord	17 og 18
Ludv. Jerald: Skip som symbol	19
Einar Torgilstveit: Vemod	20

Dessutan Ordtøkjet, Vestmannalaget, småmeldingar, Sagt, Telefonen, Garm d.y., Godt sagt, Sluttdordet m.m.

Stjorn

Lars Bjarne Marøy upplyser at meldingi i nr. 4 s.15 um utgjeving av Stjórn var noko misvisande med di ingi umsetjing av Stjórn til høgnorsk er planlagd. Det er tale um ei gamalnorsk utgåva

Elles er Stjórn (= Styring) ei umsetjing av bolkar av Det gamle testamentet (Mosebøkene). Josvaboki, Kongebøkene) frå latin, det vil segja frå umsetjingi Vulgata (382-405 e.Kr.) som byggjer på eldre umsetjingar. No finst det bibelumsetjingar på nynorsk, høgnorsk medrekna, og sume spør nok kvifor ein so skal tenkja på å umsetja ei umsetjing. Kvifor ikkje halda seg til Vulgata? Då er det verdt å taka med at nokre bolkar i Stjórn (i 1. og 2. Mosebok) hev fenge utvidingar som byggjer på onnor lærð skriving. Dette etter Hallvard Magerøy i Norsk Allkunnebok.

Vinnarane på 1950-talet

I «diskusjonsnotatet» frå fleirtalet i «referansegruppa» til Noregs Mållag les me at skuleverket kring hundradårs-skiftet «trong ei meir einskapleg og autoritativ norm». Dette er eit påstand, ofte kringkasta, framsett av kyrkje-statsråd Wexelsen, som ikkje berre visste til skuleverket, men òg til at norsk og nordsdansk skulde arbeidast saman «so vidt mogleg». Samnorskpolitikken lurde i vasskorpa. Ikkje alle var samde. Frukti i 1901 vart endå bra, med two alternative normalar, Hægstad-normalen med sterke band til Aasen-arven, og midlandsmalet.

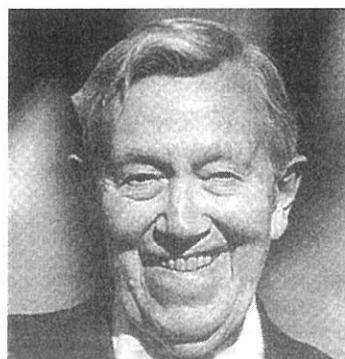
Korleis var framgangsmåten hjå sigervinnarane på 50-talet, riksmålsfolket?

Dei braut med målpolitikken til makthavarane, og staka opp sitt eige konkrete alternativ i formverk, ordbruk og til dels skrivemåtar. Honnørord var m.a. *nu, frem og etter*, og dei utarbeide si eigi ordlista. Nær 1000 obligatoriske a-ord (hokyn) kravde dei strokne. Dei vann medhald kring heile landet og førde målkravi sine til siger.

Statsmaki bøygde undan, og stadfeste sigeren med Vogt-nemndi. Formell siger i offisielt mål stadfeste ei storingsmelding i 1981. Ingen av dei som gjekk i brodden var serkunnande i lingvistikk, ikkje eingong han som fekk heideren for mynsterordlista, *Arnulf Øverland*. Dei me elles serleg hugsar er er *Carl Keilhau, Agnar Mykle, fru Wigert, Ernst Sørensen, André Bjerke*. Dei hadde store mengder kring seg. Den som vil vinna fram, skal ikkje læra av dei som tapte, men av vinnarane!

Mål og makt

Skrftet til Studentmållaget i Oslo, *Mål og makt*, kom med nr.4 no nyst. Me ser at Vincent Eye Færavaag skriv um høgnorsk, og med dette nummeret følgjer eit register 1971-1995 for Mål og makt, som fyrst heitte *Sentrums og periferi*. Med andre ord eit register for dei fyrste 25 åri. Håkon M. Bjerkan og Leif Åmund Hoftun hev laga innhaltsregisteret som me trur mange fær gagn og glede av.

Ludv. Jerald 90 år

I høve av at Vestmanna-veteranen Ludv. Jerald rundar 90 år, vil Norsk Bokreidingslag selja bøkene hans for kr 90,- (+ sendekostnad) i april, mai og juni.

Heimlandet dreg, roman frå 1946, 2 stk. for kr 90,- (vanleg 130,-)
Grundtvig og folkehøgskulen i dag, 1983, kr 90,- (vanleg 130,-)
Festskrift til Ludv. Jerald, 1988, kr 90,- (vanleg 195,-)
Vestmannalaget 110 år av Hannaas, Clausen, Jerald, 1979, kr 90,-
(vanleg 200,-)

Send tinging beinveges til:

Norsk Bokreidingslag

Boks 684 – 5001 Bergen

Telefon 55 31 66 29 Faks. 55-320356

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 840L21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd
E-post: sambandet.home.ml.org

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07

Gåvor til Vestmannen

Henning Henriksen, Os, 100. Knut O. Dale, Odda, 100. Svein E. Kvamsdal, Volda, 50. Kjetil Aasen, Oslo, 150. Magne Askeland, Indre Arna, 150. Reidar Thornes, Oslo, 1000. Sverre Wetteland, Egersund, 100. Jan Frode Bordvik, Bergen, 150. Sigurd Askevold, Canada, 200. I alt kr 2000,-.
Hjarteleg takk frå Vestmannen!

Normering og Noregs Mållag

Etter landsmøtevedtak i Noregs Mållag sette styret ned ei «referansegruppe» som skulde sjå på prinsipp for målnormeringi. Oddmund L. Hoel hev sendt ut eit diskusjonsnotat med framlegg til landsstyrevedtak, so vidt me skynar med samtykke frå fleirtalet (Hoel, Endre Brunstad, Ola Breivega). Eit alternativt mindretalsframlegg (Ingeborg Donali, Aud Søyland) vil ha «ei romsleg rettskriving» og «ingen store endringar» i skulemålet. Me held oss her til hovudalternativet.

Det er gledeleg at Noregs Mållag hev ei mening um normering, etter at haldninga lenge nærmast var at staten «denkt für uns». I utsegni er det mykje bra. Me er samde i at ein bør taka inn att former som aukar konsekvensen i målet, og at ein skal vera varsam med å veikja bandi til Aasen-tradisjonen. Og me er samde i at tilsikta tilnærming til bokmål må avvisast og samnorskpunktet må ut or lovi um Norsk språkråd (§ 1b). Nynorsk skrifttradisjon bær vera hovudgrunnlag for normering, det er sant, men då meiner me tradisjonen som kom medan målet fekk veksa på etter måten fritt grunnlag. Tilskeivingi etter at «utviklingi» vart ei frukt av politisk tvang, er ingen «tradisjon» å byggja på, men må tvert um rettast – sant nok varsamt og utan forbod i utrengsmål.

Meir positvt kunde segjast, men me vil peika på nokre punkt me er kritiske til. Det heiter at «Ein tradisjonalistisk normeringspolitikk i dag kan ikkje ha som mål å venda attende til 1917-normalen eller andre normalar, heller ikkje på lang sikt». Jau, det kann han godt, for det nynorske mynsteret ligg i målet fyre 1938! 1917-normalen var ikkje lytelau, men han var på avgjerande måtar betre enn det som seinare vart inntvinga. 1917-hovudnormi heldt på mykje av målsystemet, og normalen var demokratisk med typologisk val millom i-mål og a-mål! Det heiter at «språknormering er eit offentleg ansvar». Dette påstandet er utan problematisering. Ein leidande nynorsk lærebokskrivar meinte so tidleg som i 1901 at staten ikkje måtte leggja seg burt i sjølve målet. Røynsla med statleg målkonstruksjon hev i ettertid vore knusande negativ, og det var *ikkje*-offentlege krefter som vann fram med *si* normering på bokmålssida (1981). Det finst knapt kjende land der statsmaki legg seg burt i sjølve målet. At dei hev målnemnder og akademi som skal *dyrka* og *verja* målet er noko anna! Enn um einkvan endeleg sette seg inn i praksis i andre land. Nynorsk i Noreg er ikkje áleine på jordkula! At målnormering treng fagleg innsyn, er so, men målvitskapleg innsyn kvalifiserar ikkje til målnormering!

I utsegni tykkjест det liggja at Norsk språkråd er ein slags konstant. Nei, det hev passera eit kvart hundradår og er moge for utskifting med noko meir tidløveleg. At rådet stettar demokratiske krav, er me ikkje med på, heller ikkje at rådet skal driva «løpande» normeringsarbeid - kvart fjerde år. Kor ofte driv dei med fast normeringarbeid i granneland? Kvart femtiår eller kvart hundraddår? Eller sjeldnare? Me saknar dryfting av den typologiske valfridomen som var vellukka utprøvd fyre krigen!

Gruppa skal ha mykje ros for arbeidet. Framlegget er lovnadsrikt, men syner klårt at two frie målreisingsgreiner trengst – Noregs Mållag og høgnorskrørsla. Samarbeidsvilkåri er derimot betre enn nokon gong tillegare.

Jostein Krokvik

Gamle feil um att?

Me høyrer at krinsar i målrørsla som me hadde venta betre av, hev gjenge inn for ikkje berre å skriva a-mål sjølve, noko dei må ha rett til, men freistar pressa framifrå gode i-målsskrivande til å skifta um frå klassisk Aasen-mål til a-mål. For å få einskap i rettskriving, segjer dei. Det avslører ein tendens som hev vore merkande ei tid. Å søkja einskap i rettskriving var eit god råd frå Gustav Indrebø (1929), men *Indrebø mente ikke einskap i typologiske bøygingsformer, slett ikke for i-former og a-former*. Formene burde og bør vera jamstelte.

Som det no er - og slik hev det vore sidan 1938 - er det a-målsveldet som råder innanfor nynorsken minst like sterkt som mange målfolk hevdar bokmålsveldet råder innanfor den samla målstoda. Sop fyrst for eigi dør, elles gjev det ingi tillit! Einskap i rettskriving er ikkje det same som einsretting av norsk formerk. Og sentralisert einsretting på grunnlag av statleg konstruert og innvtinga skulemål vil aldri løysa norsk målstrid. Slett ikkje vil det føra til nynorsk framgang. So mykje hev soga lært oss!

Rimeleg typologisk valfridom er ein styrke. Og valfridom er sjølve vilkåret for demokrati. Men det ser ut til at røynleg målsogekunnskap på sume felt vantarder ein minst skulde venta det. Med obligatorisk a-mål til røynleg eineform, hev nynorsken rausa samanhangande nedetter, og gjer det vedvarande. Sume vil visst plent gjera gamle feil um att!

Rasmus Steinsvik og «Den 17de Mai»

Ole Dalhaug:

Rasmus Steinsvik og Den 17de Mai
1997

Det var slumpesamt eg vart kjend med dette skriftet. So vidt eg skynar er upptaksmennene bak skriftet barneborni til Rasmus Steinsvik, Sturla Steinsvik på Hustad Marmor og Kjell Rasmus Steinsvik på Blaafarveværket. Skriftstyrar hev vore cand. philol. Ole Dalhaug, med nokor tilhjelp i serlege spursmål frå cand. polit. Magns Aasheim Knudsen. Det hev vorte ei bok på gode 200 A4-sidor, einfelt innbunde, på godt papir og med mange sjeldsynte foto og teikningar.

Rasmus Steinsvik var fødd i Steinsvik i Volda på Sunnmøre i 1863 og, som me veit, vart han han ein av dei grunnleggjande og største bladmennene og pressemennene i den nynorske bladsoga. Den fyrste var han likevel ikkje; det var Vinje og etter honom Henrik Krohn. Rasmus Steinsvik vart student, og det fyrste bladtaket ham stelte med var i Volda, upphavleg prenta på prenteverket til Aarflot, sidan av Paal M. Gjærder som kom frå Sydøde med sjølvkonstuera prentemaskin. Dette var den fyrste Vestmanneni rekka (1887). Den andre Vestmannen var eit lite ungdomsblad i Sogndal (1896), og noverande Vestmannen er so vidt kjent den tridje i rekka. Steinsvik-Vestmannen yverlevde i Volda kring eit år som fall saman med den beiske striden i Vinstre millom Johan Sverdrup-greini og «reine Vinstre», den mest radikale vinstregreini. Steinsvik, 24-25 år, studde dei radikale, og han hegda ikkje på ordi. Med den fylgd at tingarane minka og i 1888 drog bladstyrar og prentar til Tynset og slo bladet sasmn med *Fedraheimen* som Arne Garborg grunnla 11 år tidlegare (1877). På Tynset var ein annan kjend målreisar og diktar, Ivar Mortensson-Egnund, ein djerv framdrivar for Fedraheimen. Med Fedraheimen gjekk det ikkje betre enn at bladet skranta av liknande grunnar som Vestmannen; avisar vart eit «anarkist-kommunistisk organ», og sumaren 1891 kom eit minnenummer um Pariskommunen på raudt papir, det siste vanlege nummeret..

Medan Fedraheimen skrantast, var Rasmus Steinsvik i ferd med å planleggja arvtakaren som vart *Den 17de Mai*. Til stor hjelp var det at Garborg var med

på leiken. Fyrste bladet kom i 1894. Ivar Mortensson-Egnund hadde teke til med eige tidsskrift no, *Fridom*, men i 1895 vart Fridom fast teig i «Den 17de Mai». «Den 17de Mai» heldt fast på grunndrag frå Fedraheimen, men var meir moderat. Det var vistreblad, og hovudsaker for bladet var norskdom og målsak, nasjonal sjølvheving, fridom og opplysing med politiske utgreidinger og merknader um dagens spursmål, heimlege som internasjonale. Det sterke sosiale huglaget med ihuge for folkestyret, demokratiet, fylgte alltid Steinsvik.

Boki um Rasmus Steinsvik er opplagd på den måten at dei ulike bokane gjerne opnar med historisk yversyn, deretter fylgjer utdrag frå det Steinsvik skrev. Steinsvik-stykki hev ei sterk kraft. I målet er stykki einfelde og lett-skynlege, utan tyngjande framord eller ihoptvinna setningar, råkande og klåre. Det skal minnast um at tidlegare ei tid prøvde Steinsvik seg med «ortofone» skrivemåtar som «martyra» (martyrar), «ti» (tid), «va» (var), «lande» (landet), «live» (livet) osb. Desse skrivemåtan var utan regelbindingar og systematikk, og det finst døme på at same ordet er skrive på fleire måtar i same stykkjet. Men frå han tok til med «Den 17de Mai», kjem det ein umsnunad og han fylgjer ei meir regelfast skriftform; normalen i Garborg og Mortenssons lesebok skal vera mynsteret. I 1896 gifte Steinsvik og Marta Tonstad (1877-1950) seg; ho var ein dugande og dri-vande hjelpar, soleis sette ho um romanar og novellar for bladet. Ho levde eit langt og arbeidsamt liv etter Rasmus Steinsvik fall burt.

Det er forvitneleg og tankevekkjande å lesa synsmåtan til Steinsvik um stor-sakene i tidi – som 8-timarsdag, uni-

onsspursmål. republikk, folkestyre, konsesjonslover, forsvar og unionsbro-tet. Um Steinsvik hadde skrive ifrå seg tingarane i Vestmannen og Fedraheimen, so hev han truleg lært noko, kanskje eit visst – ja, eit visst tak-tisk gangsyn, og han synest lettare velja ei ordlegging som ikkje støyter folk burt. Trass i dette kom nok Steinsvik ut i meir enn ei rettssak fordi han forskreiv seg, m.a. med rettsleg avsanna skuldingar mot Wollert Konow. Lite kjent er det kanskje at Steinsvik gjerne skreiv um bøker og kunst.

«Den 17de Mai» vart eit storblad. Det var millom dei leidande i Oslo, og alt i 1897 var upplaget på kring 12 000. I 1911 var det på kring 15 000, av dette godt 1000 i gatesal. I 1903 kunde Steinsvik skriva: *Den 17de Mai er no eit av dei aller beste lysningsblad . . . Det finst knapt eit av dei 2000 posthus her i landet, der «Den 17de Mai» ikkje hev tingarar.*

Rasmus Steinsvik døydde i 1913, berre 49 år gammal. «Den 17de Mai» heldt seg flot til 1935.

Alt i alt hev det her kome ei god og livfull bok som fyller ein viktig plass i soga um nynorsk pressa og um Rasmus Steinsvik. Til sluttord er valt det fine diktet av Olav Aukrust, der det heiter i siste linone.

*Stort han vann, og stort me miste,
minnekranse til hans kiste
strålar no i tåreglans:
han var trufast til det siste – signa vere
minnet hans!*

«Den 17de Mai og Rasmus Steinsvik», er innhaldsrik og upplivande lesnad. Utgjevingi tener utgjevarar og bokskri-varar til ære, og boki gjeng inn i den ikkje serleg umfatande Steinsvik-litteraturen. Ho er vonleg å få frå *Blaafarveværket*, ved Kjell Rasmus Steinsvik, 3340 Åmot.

Jostein Krokvik

**Få ein ny tingar
til Vestmannen!**

Språkleg nasjonalisme i Ulster
Av K. E. Steffens

Det skotske målet i Nord-Irland hev fenge sin Ivar Aasen, let det til. Philip Robinsons *Ulster-Scots. A Grammar of the Traditional Written and Spoken Language* (1997), syner at det er fullt mogleg å skipa eit sjølvstendi språk på grunnlag av talemålet til dei skotske innvandrarane og ætlingane deira. Om lag 100 000 menneske i Ulster skynar dette språket og 15 000 nyttar det heller enn engelsk. Robinson held fram at ulster-skotsk bør normerast og standardiserast som eit sermerkt språk på alle omkverve: i ordtilfang, syntaks, fonetikk og formlære. Her er eit døme: Den engelske setninga «The floor needs cleaning today» vil på ulster-skotsk verta til «Dae wi a guid clean, thon flare, sae it cud».

Den aukande interessa hjå dei nordirske protestantane for språklege og andre former for identitet, er først og fremst politisk motivert. Dei er smitta av og etterliknar den irske nasjonalismen av di dei ottast at banda til Storbritannia vil veikna og kanskje brotna heilt. Det kan sjå ut til at det engelske riksstyret ynskjer å kvitta seg med Ulster, og då kan ikkje unionistane lenger stydja seg til engelsk språk og kultur, men må konstruera sin eigen identitet. Eit råmateriale finst, og både aktuelle og moglege resursar òg.

I Europa hev ein nått fram til eit tollegeg høgt nivå av kulturøkologisk medvit, noko som klårt gjeng fram av skipinga av og det framifrå arbeidet til Det europeiske kontoret for mindre brukte språk (The European Bureau for Lesser Used Languages). I Storbritannia er det til denne tid serleg dei keltiske språka som hev vorte studie. T.d. faer gælisk i Ulster meir enn 3 millionar pund årleg og skotsk-gælisk 12 millionar, medan dorisk skotsk (lallans) faer om lag 100 000 pund og ulster-skotsk i underkant av 10 000. Men ei bylgje av aukande nasjonalt medvit i Skottland og Ulster vil nok gjeva økonomisk utteljing. Skipinga av eit eige skotsk parlament i Edinburgh og lausarc band millom Ulster og Storbritannia kan i dei næste tiåra gjeva sterkt tilskuv til odling og bruk av både dorisk skotsk og ulster-skotsk.

Kjelde:

Viktigast er artikkelen «Swamped by Riverdance» av Daniel Hannan i *Spectator* 13.12.1997.

Lyriske epigram av *Walter Savage Landor*

Til norsk ved *Johannes Gjerdåker*

Den engelske diktaren *Walter Savage Landor* (1775-1864) skrev store episke dikt og imaginære samtalar millom kvinner og menn frå ymse historiske tidbolkar, men han dyrka òg det lyriske epigrammet, som få diktatar har gjort. Landor var mykje oppteken av gresk og romersk bokheim og soge, og kvinnene i dikta nedanfor er kjende frå greske diktverk og mytar, Helena, Alcestis og Dirce. Den stygiske straumen er elva Styx, som fører til dødsriket.

Vers

*Helena skin, om Troja brann;
Alcestis opp av skuggar står;
vers vekkjer dei, d'er vers som kan
gje ryre møyar evig vår.*

Dirce

*Stå, skuggeskarar, tett i tett
kring Dirce over stygisk straum;
får Charon sjå, han gløymer lett
at han er gamal, ho ein draum.*

Eit ukjent mål

*Dauden står hjå meg, kviskrar lett
og lågt eit ukjent mål på jord,
av alt forstår eg éin ting rett:
at gru finst ikkje i hans ord.*

Frå Sapho

*Du mor, eg rår ikkje med min rokk,
fingrane verkjer, munnen svid,
å, kjende du, forstod du nok,
men kven har kjent det eg no lid?*

*Han kunne eg ikkje tvila på,
om alle andre fór med list,
han kalla augo mine blå
og munnen söt, det sa han visst.*

Vegar

*Skiftande vegar endar fort
i éin, éi låm frå alle leier;
me går, og «gjekk han bort?»
er alt som vene seier.*

På den 75. årmålsdagen

*Eg heldt fred stødt, til strid heldt ingen mål;
Natur eg elska høgt og Kunst dinæst:
eg vermde hand mot hand ved livsens bål,
det kverv, og eg har alt gjort opp som gjest.*

Nordisk kulturmann fyller 90 år

Ein dansk kulturpersonlegdom som også er velkjend som nordisk kulturmann, *Poul Engberg*, fylte 90 år 26. mai. Hans trufaste fylgle i alle år, Bodil Engberg, som er lækjar, runda sine 90 i fjar, og Poul Engberg skreiv til sine vener i Norden at det er til saman 180 år som skal «fejres» på *Rønshoved Højskole, Højskolen ved Flensborg Fjord*. Der samlast dei til «folkeligt og muntert samvær». Forfattaren Ejvind Larsen tala, og ved eit frukostbord etterpå var det song frå Højskolesangbogen, og fritt ord. Danskar er som kjent taleføre.

Poul Engberg er jurist, *højskoleforstander*, forfattar, kjend folketalar og *valgmenighedspræst*, og han er ikkje tyngd av alderen. No til 90-årsdagen gav han ut ei ny bok, ei bok med nordiske myter, eit emne han er sterkt uppteken av.

Han bur no i Fjordvejen 144, Rønsdholv, 8340 Kruså, soleis nær den tyske grensa. Han voks upp i ein prestehjem, først i Vest-Jylland, so i Randers. Og som ung mann valde han jussen og tok ein fin juridisk embetsekasaamen då han var 23 år. Etter eksamen vart han sekretær i Undervisningsdepartementet, deretter *politifuldmægtig* i Randers, og so *fuldmægtig* hjå statsadvokaten i Ålborg. Men då hadde forstandar J. Th. Arnfred på Askov Højskole oppdaga den unge lovande juristen og spurde um han vilde verta lærar på Askov. Det var

nok mykje forfattaren Jørgen Bukdahl å takka at Engberg sa ja på tilbodet. På Askov møtte han Bukdahl, Arnfred, Hans Haarder og Holger Kjær, og han var lærar der i 17 år, til 1981. Deretter var han i 15 år på Snoghøj Folkehøjskole i Fredricia. Og det var Engberg som gjorde den skulen til ein *nordisk folkehøgskule*. Dit kom det elevar frå alle Norderlandi. Attåt var han *valgmenighedspræst* i Melerup.

Poul Engberg er ein typisk representant for «det levende ord», det som Grundtvig sette so høgt. For Engberg er ein stor folketalar, aktiv og aktuell i kulturdibatt, kjend ogso for mange vitjingar i Noreg. Og so hev han ein imponerande forfatterskap bak seg. Han hev skrive um «Romantiken og den danske folkehøjskole», «Nordens Højskoler», ei bok på tysk um M. F. S. Grundtvig, «Breve fra Jørgen Biukdahl», ei bok um «Folkelighet og kristendom hos Grundtvig 1845-55», ei bok um «Jørgen Bukdahl, den folkelige stridsmand», «Den lysende sti» der han dryfter myter og upplysingstankar, og fine essay i «Den gådefulde folkelighet» og kristendomen og livsgåta.

Og til 90-årsdagen kom endå ei ny bok frå denne merkelege og produktive kulturmannen i Grundtvigs land.

Ludv. Jerdal

Bonden i Bergsdalen

Bonde *Knut Rødland* i Bergsdalen er burte. Han vart 87 år, og og det var eit rikt og mangslunge liv som tok slutt. Han var 27 år då han tok yver farsgarden i Bergsdalen, og han vart ein drivande og dugande bonde. Han dyrka ny jord, og han var ein fyregangsmann i alt byggjande arbeid i fjellrendi si.

Eit par tiltak merkjer seg ut. Han var ein av fyregangsmennene då folket i Bergsdalen fekk reist eigi kyrkja, stort sét med eigne midlar, og han var med på det bygdesogearbeidet som førde til at Bergsdalen fekk bygdesoga si skrivi og prenta.

Ei tid i 1950-åri var garden hans prøvebruk for sauher for Landbruksøkonomisk institutt. Det var eit mynsterbruk som mange andre bønder tok lærdom av.

Då krigen kom til landet i 1940, vart Knut Rødland med i fyrste lina, og han og kona hans gjorde Bergsdalen til eit sentrum for motstandsrørsla.

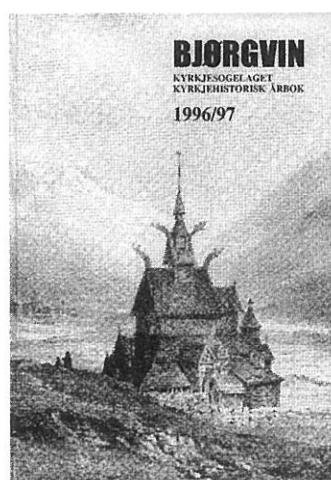
Då han kom i 60-årsalderen, hadde han utferdstrong. Han skøyte garden sin yver til sonen, og so mynstra han i utanriksfart og kom jordi rundt og fekk sjå mykje. Og i lyd og lag var han ein lentug forteljar som spreidde hugnad. Og han dyrka det formfagre Bergsdalsmålet. Bergsdalen er ikkje den same no når denne sermerkte bergsdølen er burte. Men minnet um honom vil leva lenger.

Ludv. Jerdal

«Overlag gilt på alle måtar»

Me fekk for ei tid sidan *Bjørgvin*, den historiske årboki frå Kyrkjeogelaget i Bjørgvin. Kristen Øgaard er skriftstyrar – siste året, segjer han. Dei andre i skriftstyret er Stein Eirik Foss, Nils-Aksel Mjøs og Ingrid Gjertsen. Det er eit dubbelnummer dette, for 1996/97, på 136 A5-sidor.

Det er alltid noko godt å finna i Bjørgvin, og det må segjast um denne årgangen. Aslak Helleve skriv um kyrkja og kultur på Voss, Trygve Mundal um sogninga i Hans Nielsen Hauges fotefar. Upplysande er det å lesa um presten og dei daudedømde på 1500-talet av Terje Ellingsen; han byggjer på Absalon Pedersøns dagbok og det er likt til at prestane skulde halda nært samband med dei ulukkelege so lenge dei levde. Arvid Li fortel um sjukdom i

Lærdal (1821-34), medan Torleif Hansen skriv um far-sottvin-teren i Bergen stift (1741-42). Foss skriv

ei alternativ norsk kyrkjesoga – den katolske, og Kaare Støylen fortel um far sin som var folkeminnnesamar; enno er «Barnerim og leikar» av Bernt Støylen i

bruk. Bokmeldingar er ikkje utegløymde, av Stein Eirik Foss og Nils-Aksel Mjøs.

Til slutt skal nemnast at det kom nye prestefolk til Jostedal i 1930, Svein Medhus og Sigrid f. Nøkleby, både austanfrå. Son deira Halvor Medhus fortel livfullt um tilhøvi den gongen på grunnlag av gamle brev. «Her kjem du ikkje til å vantrivast, kjære Sigrid», skriv presten til kona si, han ventar på at ho ho skal koma til Jostedal; «for her er so overlag gilt på alle måtar». Det skal ikkje løynast at millom anna dette stykkjet er skrive på uppfriskande imål.

Jostein Krokvik

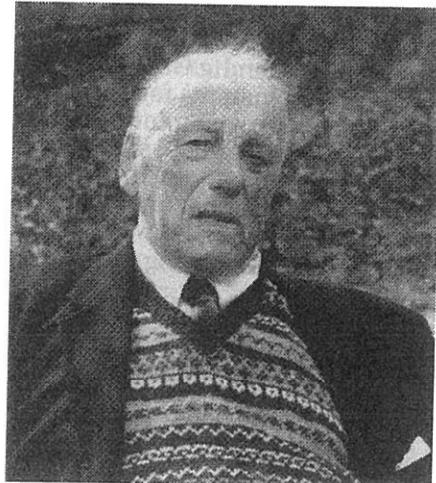
Kleivakongen 100 år

Av Ludv. Jerdal

Kleivakongen hev han vore nemnd i ei lang årrekka, diktaren, kåsørem og sogeboekfattaren på Skai i Surnadal på Nordmøre. Men det borgarlege namnet hans er *Hans Hyldbakk*. På denne tid hev han fylt 100 å, og han upplevd dermed eit ynskje han målbart for fåe år sidan; Han vilde gjerne uppleva 100-årsdagen og koma attende til Kleiva der han hev levtt si lengste tid. I kvitsunnehelgi skipa heimbygdi Surnadal «Vårsøgfest» for den sjeldfengde diktaren sin. Ja, for det er Hans Hyldbakk som hev skrive den herlege vårsongen «No skin det sol», den som Henning Sommerro sette tone til og som er sungen yver heile landet.

I den songen er det òg ei von um «eg får levva slik ein summar tel». Og i «Vårsøghelgi» no kom det ei ny diktsamling av Vårsøgdiktaren, og ei bok *um* Hans Hyldbakk som two journalistar i lokalbladet «Driva» hev skrive.

Alt i mine tidlege ungdomsår fekk eg kjennskap til denne diktaren og vismannen i Surnadal. For dei gav ut eit ungdomsblad som heitte «Heimveg», og Hans Hyldbakk

var bladstyrar. Eg las det med stor interesse. Og no i seinare år, i hans høge alder, hev eg lese samlingar av kåseri han hev halde i radio. Han er ein stor kåsør, han hev kunnkapar, og han er humorist. Sjølvtenkte tankar og djup livsvisdom ligg attum. Og so er han ein fin stilist. Bygdebøkene hans skal vera framifrå, segjer dei som hev lese deim.

Men kåserii hans kjenner eg, og no skal

de som les dette få ei liti prøva på korleis han skriv. Eg vel eit kåseri frå 6. oktober 1976. Det heiter «Klar for vinteren», og han målber eit ynskje um å få døy i «forsenga 'na mor her oppe på Kleiva i staden for å krepere på ein offentleg anstalt med kvite laken ikring meg».

«Trist å tala om slike ting?» held han fram. Og han svarar: «Jau, for den som lever ein dag i senn og ikkje ser noko anna liv enn det som rører seg kring husnovene, kjem han visseleg stome på denne svartmannen med ljåen. Men for den som hev granska ættene og skrive av kyrkjebökene gjennom tri hundre år er det ikkje noko sjokkerande nytt at menneska skal starva av. – Kvar i all verda skulle det bli plass til alle dersom vi var udødelege? Har du aldri tenkt på dette? Har du aldri tenkt på å setta ditt eige egoistiske liv i historisk perspektiv og samanheng med dei som har levd og dei som kjem til å leve etter di tid?»

Ja. soleis spurde kåsøren, diktaren som no hev levtt i hundrad år.

Fotografen Harald Kihle

Harald Kihle som fotograf

Redigert av Øystein Kostveit

Landbruksforlaget 1997. 112 sider

Harald Kihle (1905–97) var ein kjend og umtykt målar og grafikar. Meir ukjent er det at han òg var ein dugande fotograf. I fjar kom ei bok som syner ein utskurd av fotografia hans frå Rauland. Boka har bakgrunn i at Rauland Historielag for nokre år sidan fekk ei gave frå Harald Kihle – ei mengd fotografi frå Arabygdi og Vå frå slutten av 1930-åra. Etter at boka kom ut, døyddde Harald Kihle.

Boka er ei samling artiklar av fagfolk på ymse umråde. Sverre Øygarden skriv um «Arabygdi fyre vegen» og Øystein Kostveit skriv um «Harald Kihle i Arabygdi». Båe skriv på i-mål med telesvip.

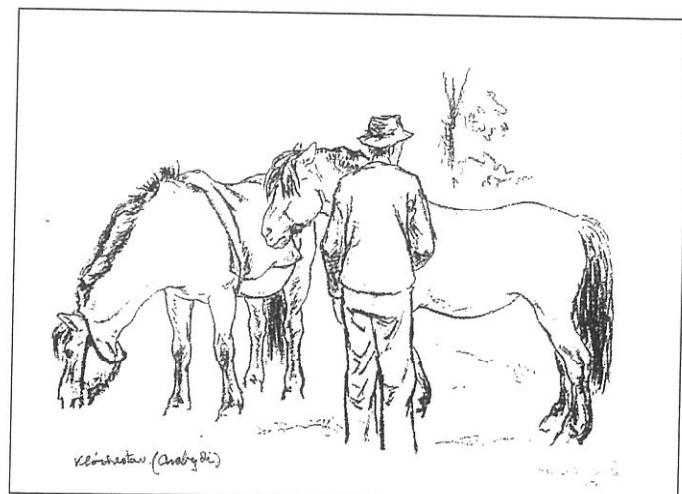
Fotograf Leif Preus har skrive um «Fotografen Harald Kihle», konservator Øivind Storm Bjerke har skrive um «Harald Kihles bruk av kulturstoffet i grafikk og maleri». Boka har òg tilfang frå Kihle-venene Reidar Fritzvold og Jan Thomas Njerve.

Frå først til sist er boka prydd med fotografi. Kihle er meister for dei fleste,

men her er òg fotografi som syner kunstnaren sjølv og teikningar og målarstykke av honom. «Storegutdrapet» er eit av hovudverka åt Kihle. Eit fotografi syner soleis Jon Tormodsvik medan han ligg modell til det kjente bilætet. Me får òg sjå bilæte frå Nordgard Edland, fødestaden til Storegut.

Harald Kihle har oftast fotografert bygdafolket i dagleg yrke. Ikkje uventa er hestar med på mange bilæte, men her er òg kyr og geiter. Titlane fortel: «Buføring yver Songaosen ved jonsskleite», «Olav Heimestøy sankar fôr», «Knut Krossen må sjølv vera hest» osv. Hus og landskap er òg med; kulturbilæte i vid meinung.

Bak i boka finn me eit biografisk yversyn yver Kihle, med listor yver m.a. utstillingar, studieferder, stipend og

illustrasjonsarbeid. Til slutt er ei liste over litteratur um kunstnaren Harald Kihle.

Truleg har boka fyrst og fremst lokalhistorisk interesse. Eg synest at boka har ein litt ulagleg storleik (22 x 28 cm). Boka har mange store kvite felt; her er mykje tomrom. Fotografi og skriftypar i mindre storleik kunde gjort boka billegare òg. Fotografiet på umslaget er noko uventa: Eit kvende som snur ryggen til åskodaren!

Gudmund Harildstad

Sjølvnarring og folkenarring

Av professor dr. Gustav Indrebø

Bokmåleringslina synest å liggja bak oss. Både med avnorskingsframlegget som møtte veggen på årsmøtet 1998 i Norsk språkråd, og med den politiske sluttstrekken

for målblandingslina i Stortingsmelding nr. 13 (1997-98) um Målbruk i offentleg teneste. Dette hender 60 år etter det sammorske maktspellet i 1938. Då høver det, trur me, å prenta um att nokre innlegg som Gustav Indrebø skrev sist på 30-talet. «Sjølvnarring og folkenarring» var prenta i Noreg 22. april 1938. Indrebø-artiklar stod i Vestmannen nr. 3 og 4.

I.

Eg tykte det var forvitnelegt å lesa stykket til J. Haraldseid. Han er, komen til det som ærleg saumfaring må yvertyda um: at rettskrivningsnemndi frå 1934 fyrst og fremst flutte nynorsken – som alt er norsk – ut av sitt lægje, men flutte norsklandsken mykje minder: «Nynorsken måtte ta tri steg for kvart eit steg bokmålet tok på tilnærtingsvegen».

Men eg lyt undrast når eg las konklusjonen til Haraldseid: Me skal godtaka denne rangsnudde «reformi». Og so lata att augo og lita på at når me gjer det, vert nynorsken heretter ståande der som han no er komen.

Eg vil få minna um kva godtruande målfolk skrev i 1917. Då skreiv ærlege, snilde Anders Hamre med same han godtok brigdet den gongen: Nynorsken «er ferdig; han treng ingi støypeskei . . . Dei borni som fær læra den på skulen, tarv ikkje ottast at dei skal læra umatt. Som norsken er i dag, vil han i det heile og store vera um 50 år og 100 år». («Den 17de Mai», 27. desember 1917.)

No skriv den ærlege målmannen Hraldseid med same han godtek brigdet frå 1938: «I full visse om at dette er og blir det sammorske målet som heile folket kan samle seg om og vedkjenne seg som sitt.»

Ein skal ikkje klaga yver at historia ikkje tek seg upp att!

Men eg meiner at me skulde læra litt av fortidi. Dersom målfolket godtek ei slik reform som målbrigdenemndi frå 1934 budde til – godtek den leidi nemndi staka ut – so er dei skyldige til å vita:

Brigdi i nynorsk er store denne gongen; men dei vert større næste gong. Noko anna hev målfolk ikkje lov til å innbilla anten seg sjølve eller andre. Det er ei sjølvnarring og folkenarring, av dei verste som hev vore i Noreg, å innbilla folket noko anna.

II.

Eg vil få setja fram korleis stoda i målbrigdesaki er nett no, etter mitt skyn.

Situasjonen er no den, at den norsklandske læreboknemndi (dei norsklandske fagprofessorane Iversen og Seip plus rektor Krogsrud) held på og rettar attende svært mange av brigdi i norsklands. Dette er ikkje noko rart. Framlegget frå rettskrivningsnemndi 1934 var slarvut, endå um det ikkje førde norsklands so følt langt i norsk leid. Det let seg ikkje setja i verk. Tenk t.d. på narrespelet med rimsa med 800 «obligatoriske» hokynsord!

Kyrkjedepartementet kann ikkje hindra at den norsklandske læreboknemndi reviderar bokmålet tilbake imot den gamle formi. Den norsklandske læreboknemndi hev stor sakleg tyng. Og ho hev tyngdi av bokmålsfolket i ryggen, – i og utanfor Stortinget.

Um departementet vilde freista hindra den norsklandske fagnemndi frå å få viljen sin fram, vilde det ikkje lukkast. Det som nemndi vil og tykkjer er naudsynt, vilde koma att sidan. [Det kom att, veit me; med ofse!]

Når ordlistone no kjem, vil difor folk få sjå: *Brigdi i norsklandsken vert endå mindre enn dei er etter det som er offentleggjort til no.* Nynorsken – som alt er norsk – vert endå meir misbytt. *Stoda vil då vera endå ringare enn ho er etter det Haraldseid hev funne!*

III.

Dessutan må folk vita: Det som den norsklandske læreboknemndi ikkje fær retta no, rettar ho sidan etter kvart, i nye utgåvor av ordlistor og grammatikkar. Til dess ho fær hala norsklandsen so langt inn att i sitt gamle lægje som ho tykkjer han bør vera. Inkje departement kann hindra dette. Sjå etter um ein 5-10 år! [Det tok litt lengre tid, sidan ufred og hersjing kom i vegen.]

Med nynorsken er det derimot meinings at det skal gå onnorleis. Me må «lenger fram», skreiv rektor Kaare Fostervoll nyleg i «Bergens

Arbeiderblad», det er: endå lenger attende imot norsklands. Soleis er det meinings at deim som i røyndi hev drive målbrigdet, at det skal gå. Og dei som hev ropa um at nynorsken frå 1917 måtte verta meir «moderne», kjem straks til å lyfta same ropet på nytt no når den offisielle nynorsken frå 1938 kjem.

Den leidi som nemndi frå 1934 staka ut, fører bønlaukt til dette: Norsklands meir og meir konsolidera på lag der som han er; nynorsk meir uppløyst og sterke revidera og «modernidsera» for kvar gong, til dess han ligg i ålvelta på lag der som norsklandsen stend.

Men kann slike hindrast?

Ja – det var um målfolket vakna; det var um nordmennene vakna. Og ikkje godtok og slo seg til ro med det som no held på å henda.

Hestablomen

Skulle ynskje eg kunne likna deg
der du står og lyser som ei sol
midt i kvardagen.

Kunne tenkt meg noko
av den livskrafta
som toler å trakkast på
av dei som trur dei har vitet.

Og så den livsviljen din,
om du vert vanakta og nedhoggen
fem hundre gonger.

Og så aukar du og økslar deg
i det endelause, spreier deg
til ei tallaus her av lysande soler!

Ragnvald Hidle

Be om gratis
katalog

NYNORSK
ANTIKVARIAT

Tilskrift:
Nynorsk Antikvariat A/S
P.b. 9243 Grønland
0134 Oslo
Telefon 22 19 02 11
Telefax 22 19 61 10

Vestmannen

Pridlao frå Vik

Skriftet frå Vik i Sogn med det rare namnet *Pridlao*, kom for noko sidan med nr. 1/1998. Det er eit stort skrift, 88 A4-sidor, ei heil bok, og det kjem med 3 nummer for året. Utgjevar er Vik Lokalhistoriske Arkiv, og skriftstyrar Arne Inge Sæbø. I skriften er nögdi med gode foto. Pridlao er no i 15. årgangen.

Innhaldet er som vanleg godt. Og leseleg, ikkje berre for vikjer. Det er lagt vekt på å få med dei ymse bygdene i Vik-valdet – Vik, Arnafjorden, Vangsnes, Fresvik, Feios. Innhaldet er knytt til soga, med stutte og lengre innslag. I dette nummeret er det mange skildringar av personar, portrett, og mykje kunde nemnast um plassen rakk. Folk som Olav Vikøren, Mensen Ernst (idrottsmann) og andre er vide kjende. Me stoggar ved *ein* utflutt vikjamann, *Anders Thuen Seim* (1883-1958), skulemann, vestmann og målreisar av det gamle, trauste slaget. Sonen

Anders Thuen Seim frå Ålesunds-tidi

Sigurd A. Seim, Bergen, skriv lett og forvitneleg um han, på friskt i-mål som so mykje i Pridlao.. Anders Thuen Seim tenkte først på teologien, men eit lite kristeleg ordskifte um trui millom teologar i Oslo fekk han til lova «Aldri meir!», og han valde filologien.

Hovuduppgåva hans var um vikjamålet. Han var gift med Marie Huseby, lærar, oppvaksi på Vålerenga i Oslo. Etter nokre år i Ålesund kom dei til skulepostar i Fana, den tidi eige herad. Frå 1933 til aldersgrensa var Seim so rektor på Tanks skule i Bergen, frårekna nokre krigsår då han var avsett av makthavarane. Seim dreiv gardsbruk saman med huslyden, og han la grunnen til og leide lenge *Den norske millomskulen* med eittårlege og twoårlege skeid, eit framifrå tiltak mest tenkt til bygdeungdom, men òg med byelevar. Han arbeidde med stadnamn, men døydde brått fyrr han fekk prentebu meterialet. Ein yrkesbror sa at han var «ein mann som ville vel, og som gjorde vel».

Tinga Pridlao frå Vik Lokalhistoriske Arkiv, 5860 Vik i Sogn.

Jostein Krokvik

«I søndagshattane bygde dei reir»

Av Arne Horge

Robert Browning (forteljar)

Jon Ranheimsæter (teiknar):

ROTTEFANGAREN FRÅ HAMELN

Biletbok for born, 32 s.

Attdikta av Halldis Moren Vesaas

Det Norsk Samlaget 1997

Tekst, teikning og attdiktning dreg her i hop åt ei bok som vil leva lengje. Samlaget lyser henne ut som ei bilætok for born, men ho kan upplevast av alle på ulike plan. Det skal ikkje verta vrangt for dei minste å lokke einkvan større til å lesa for seg um denne rottefangaren frå Hameln. Sjølv sat eg etter lesingi att med undringi yver at det på same viset kunde gå gale både med rottone og borni i den tyske byen. – Er me so like?

Den engelske forfattaren Robert Browning (1812-1889) var heimekjend i det meste av Vest-Europa, og han skrev ei rimforteljing som bygde på segni um korleis først rottone og dinast borni i Hameln kom burt. Og det var klokt det med rimforteljingi for sokalla rimkrønikor vart brukte på den tidi ulukka hende, det var i året 1284.

Men eg lyt vedgå at det er Halldis Moren Vesaas eg høyrer fortelja, vel so mykje som Robert Browning. Attdiktningi hennar rymer ålvor og skjemt, morosamt og skrämeleg, alle slike ordpar eg kan koma på, og attdiktningi ek fram med levande ordbilæte og hoggande gode rim. Halldis Moren Vesaas har berga med seg det som måtte finnast hjå Browning og gjort det til vårt eige på godt norsk.

*Rotter myldra fram fraå berg og lundar,
myrda kattar, slost med hundar,
beit barnet som i vogga låg,
åt osten ut av kjel og trop
og suppa frå kokkens sleiv.
I søndagshattane bygde dei reir,
osb.*

Jon Ranheimsæter fylgjer opp det teksti byd honom med teikningane sine stappfulle av folk og rottor av alle slag og med fælt og fint side ved side. Me ser rotterovor yver kanten på vogga medan ei onnor rotte huskar seg lysztigt på voggemeien. Meisterleg legg Ranheimsæter ein himmelsk dâm inn i bilati når han skildrar draumen um lukkelandet som dreg rottone og borni i fortapingi. Draumen um lukkelandet, utopien, er färlegare enn striðen millom godt og vondt.

Ranheimsæter har i mangt fylgt same livsvegen som ein av dei store bokkunstnarene våre, Louis Moe, fødd her til lands og utdana i Kjøpenhamn. Og i Danmark har dei båe gjeve utbilætbøker for born til dels med sjølvskrivi tekst. Sist haust på Gyldendal i Kjøpenhamn kom Ranheimsæter med «Lars og Lone alene hjemme». Her slepper han laus

den gjerdlause skjemten sin for fullt både i ord og bilæte. Det endar med at huset vert sprengt til vers, og borni vert med far sin på ei hamburgerstove.

Då eg prøvde ut boki på eit par gode kjenningar eg har som ikkje er leseføre, fann eg ut at det løner seg å øve litevettet fyråt og finne rytmene i rimforteljingi

Nokre småting er eg usamrd i. Det skal vera fleire «augo», og ikkje som i boki fleire «auga», det er ikkje god norsk. Og Jon Ranheimsæter har teikna brillor til å sjå med og ein gaffel til å eta med, og inkje noko av dette var i bruk i Tyskland då rottefangaren ståka i Hameln.

Kjenningane mine godtok rottefangaren for det han var. Eg for mindel vart ikkje kvitt tankjen på kva dette kunde vera for ein kar. På slutten av forteljingi vart det ymta um at borni kom fram att i Transylvania som no høyrer til Romania. Og det er sant, me ser heller ikkje at borni går til grunne. Det er rottone som dør i hotpal.

Enn i dag bur det vel 100 000 tyskarar i Romania. Dei har eigi presse, og eg veit i alle fall um «Neue Banater Zeitung», og grunnlaget for den tyske folkesetnaden skriv seg radt attende til 1100-talet. Då var Transylvania ein del av Ungarn, og den ungarske kong Geza 2. var ivrig etter at tyskarane skulde busetja seg i Transylvania til vern mot inntrøngande mongolske stammefolk. Kanhende ligg kong Geza 2. anten i det raude eller i det gule i den tvileta klædebunaden åt rottefangaren?

Sagt:

Mennska løner seg ikkje

Menneska er i vegen, berre ikkje som konsumentar på sin eigen veg mot undergangen. Kven spør om til dømes Carl I. Hagen løner seg? Løner Tormod Hermansen seg?

John Gustavsen, Tromsø, i Nationen

Dei nikkar

Så kjem EØS-pålegga dettande, og det første av desse var tvungen gjødselplan. Der må vera ein del EU/EØS-tilhengjarar som ler godt av bondestanden som er i ferd med å bli den mest EU-tilpassa i Europa. Og når pålegget om gjødselplanar kjem, kva gjer så Bondelaget sentralt og lokalt? Jau, ein nikkar.

Halvor Lognvik, Rauland, i Nationen

Organisasjonsbyggjing

Organisasjonsbyggjing er ikkje noko trylleord. Det er ikkje noko ein gjer unna på eit kurs eller eit seminar. Å bygge NMU er å taka tak i dei kreftene me har, kopla dei med ideane våre – og arbeida for å få fleire med på dei.

Magnus Bernhardsen i Motmæle

Social skamløyse

Social skamløyse i eitt høve kann godt semjast med *socialt smålæte* i eit anna. Soleis er eit socalt fænomen lett å skyna, som elles hadde vore uskynande. Plent dei same folk som ligg på magen og sleikjer dansk sputt, er socialt skamlause mot dei «innfødde». Dette er dessverre i «kjøtet bore», og ikkje berre i klædi skore.

Nikolaus Gjelsvik i «Von og veg»

Mål

Det er artig å sjå korleis folk har halde på språket sitt når dei har busett seg ein annan stad enn der dei kjem frå opphavleg. Dei albanske minoritetane i Italia er mellom dei best organiserte minoritetane som finst. I Italia er det òg kroatiske landsbyar, dei har eit sterkt medvit om kvar dei kjem ifrå. Og tenk at det finst Walisarar i Patagonia! Det er spanande med folk som er på stader dei ikkje skulle vere, på eit vis. Dei har ofte halde på språket sitt, og dei fortel historia om kvar dei kjem frå. Dei syner kor viktig språket er for at kulturen og serpreget skal halda seg.

Magnus Bernhardsen til Motmæle

Fjordske og mørsker og meir slikt

Av Trygve Orheim

«Fjordske» og «mørsker», kva er no det for noko? Ja, du kann so spryja! Og her kjem svaret: Uppal av unghest har vore fast skikk og bruk på gardane i Nordfjord i århundrad. Ikkje minst under krigen. Og ein dag i dei tider fekk vi på garden heime (Orheim i Stårheim) vitjing av ein god gamaldags hestehandlar.

Han hadde hørt at vi hadde ei slik 2-årsmerr ståande. Og den var han storleg huga på å få tak i. Men nei, det var nok ikkje råd. Ho var kjøpt då ho var føl og skulde med tid og stunder gå inn i rekka av vyrdelege avlsmerrar på garden. Og då so -. «Ja, ja», sa handelskaren, «då får eg seie som han sa sunnmørsguten som vilde ha seg ei nordfjordtaus til kone - og ikkje fekk det. «Ja, fækje ej mej ei fjordske, so fækje ej mej ei mørsker. – Og dermed gjekk han sin veg.» (og det same gjorde hestehandlaren). Han hadde sikert ei på lur, guten, på heimlege kantar. So då var det berre å gå heim att og låst som ingen ting. Men eg trur tausa som svarte nei, gjorde ein feil. Eg trur dette må ha vore ein kvalitetskar. Truleg ein av same slaget som Bjørnson hadde i tankane då han skreiv «Løft ditt hode du raske gutt».

Eller – minner det meir om reven sin sans for å ha two utgangar? Ja, ja, so var no det.

Elles kjem ein av og til i tankar om den rolla dei gamle vandringsvegane millom Nordfjord og Sunnmøre hev havt gjennom åttladane. Ikkje minst vegen over Steinsvikeidet. Her har mang ein fehandlar fare med drifter av storfe og hest. Og under krigen var då denne råsa reint ei velsigning. Varer det var knapt med på eine sida av fylkesgrensa, kunde det vera overflod av på andre. Som frukt sunnanfor og industrivarar nordanfor. Og gangstigen langs Bauvatnet fungerte då som den reinaste transittåra. Slik han hadde gjort både før og seinare, med si spesielle evne til til å vera ei handsrekking millom sud og nord. Og kanskje ein artig liten sogestubb på kjøpet. Som til dømes denne:

Bestefar min var ein gong nord i Dalsfjorden og kjøpte ein hest. Det leid på hausten, og straks handelen var i orden, byrja han ykta på og skulde koma seg på heimveg, so han ikkje skulde myrkna ute. So dermed var det berre å firra på og strama på grimoget og byrja vandringa.

Men hesten var ikkje heilt ferdig å gå enno, han. Han emna på å avleverta noko magefyll, før han for heimanifrå, ser du. Og det var ikkje kjøparen merksam på so med

ein gong. Dermed stod gampen stødt på sine bein og byrja på sitt, han, um gubben drog i toget aldri so mykje. Men seljaren, trass i sin spaklynde dialekt, var snøgt frampå: «So lenge hesten he vore her på gara he han iallfall fått stade i fred når han he gjort ditta.» So her hadde hesten ein hevdunnen rett. Det måtte kjøparen merka seg.

Under uppattbyggjinga av Ålesund etter brannen fekk visseleg klangfullt sunnmørsk mål og mæle mykje godt selskap både her og der ifrå. Det var då nokon som hadde lagt merke til eit par karar, truleg kom dei frå ein by, dei var innum eit hus og spurde um å få kjøpa mat. So vart det spørsmål um kva slags mat dei vilde ha. «Sviller og vafler», var svaret. Men kona i huset måtte nok gje eit anna svar, og det var: «Nei då he kje oss, men oss he noke oss kalla heilljedrivarar.» Kor vidt det vart mathandel, veit ikkje eg. Dette var eit døme på sunnmørkingen si hardnakka haldning i samband med å måtta slå av ein prat med folk frå andre kantar av kongeriket. Og urikka halda fast på sitt modersmål.

Men merkjeleg nok, det motsette kunde òg henda. Her er ei prøve av den kategorien: Ein skreddar busett i ei sunnmørsgrend og med målføre som der hørde til, fekk ein dag vijing av splint. Diverre vart det usemje, og ein av dei drog kniv. Men då fekk han seg ein høveleg liten støkk. For skreddaren, kaldblodig som han var, vart snøgt herre over situasjonen. «Vogt Dem De», sa han kjapt på perfekt bymål, og han heldt fram den digre sprikjande skreddarsaksa: «For mens De stikker ett hull, stikker jeg to. Så vogt Dem De!» Ferdafylgjet var kjappe med å finna døra.

I fint haustver over dei indre Nordfjordbygdene, var det ei kone på ein gard som tenkte seg av stad å raka lauv. Ho fann seg eit par tomsekkar og ei rive og gjekk. Vel ut or tunet koma, trefte ho på ei bydame som var på ferie i bygda. Og ho spurde: «Hva skal De gjøre nå da?»

«Å», svarte gamlemor som skulde til skogs. «Eg va tenkte meg bort onde hasljane og rake meg nåke pondebrøslje onde enj jysjlepøke vi ha ståande. Enj må ha nåko å puslje med når enj no går her likevel å tuslja». Skal tru bydama forstod seg på slikt prat?

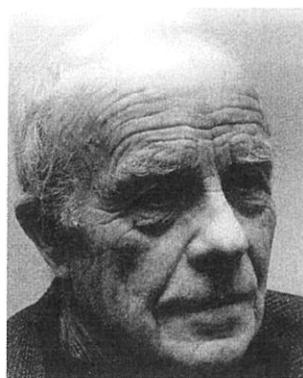
Og skulde det vera andre som til dømes lurer på kva ein jysjlepøk er for noko, so er det ein stutekalv som er under uppgjøding.

Ivar Kleiva (1903-1998)

Ivar Kleiva, lærar, forfattar, historikar og mykje meir sovna stilt inn på Arna helseheim 5. mai 1998. Det var 12 dagar fyre 17. mai. Han var fødd på nasjonaldagen, og 17. mai skulde han ha fylt 95 år.

Det er ein av dei merkelege og sermerkte kulturpersonlegdomar som vart burte med Ivar Kleiva. Han var fødd i Norddal på Sunnmøre, og han tok artium på Voss off. Landsgymns i 1924, eksamen på Stord Lærarskule i 1926, og deretter snikkarskeid ved Statens Husflidsskulo på Blaker, fyrebuande prøve i filosofi på Universitetet i Oslo, og kurs i bokføring med revisjon, fagteikning fir snikkarar, og latin. Dette var ei tid med stort yverskot på lærarar, men Ivar Kleiva gav ikkje upp av den grunn. Han sökte lærarpost nordpå, i Torsken herad, og han vart ein framifrå god lærar. Han var i Torsken frå 1927 til 1940, då kom han til Haram på Sunnmøre, og frå 1946 og til aldersgrensa var han lærar på Dalsøyra i Gulen i Sogn. Pensjoniståri hev han havt på Espeland i Arna som no høyrer til Bergen.

Ivar Kleiva hev site i heradsstyre og skulestyre, han hev vore lærarlagsformann, ungdomslagsformann, boksamlingsstyrar, og kordirigent både i Gryllefjord og i Gulen. Ei tid var han vikar for organisten i Gulen kyrkja. Han var 1. mai-talar og 17. mai-talar, og heimen hans var prega av song, musikk og litteratur. Mest kjend er han likevel for sin umfatande forfatterskap. Han hev skrive 10 barnebøker, for ei av dei fekk han den ærefulle Melsomprisen. Han hev skrive um Gulatinget og han hev gjeve ut diktsamlingar, so seint som til 93-årsda-

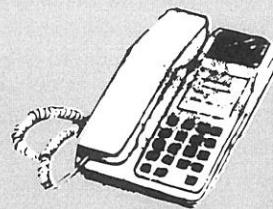
ætesoga for Gulen herad. I 1983 vart han heidra med Kongens Fortenstmedalje i gull.

I mange år var han ein aktiv mann i Vestmannalaget i Bergen, og der var han heiderslagsmann. I mange år skreiv han gode nummer av det handskrivne bladet Tuftekallen i laget, jamvel um synet og høyrsla stendig vart ringare. Han skildra korleis fuglane og musikken ikkje lenger nådde hans øyra, han måtte minnast farne år når han skulde glede seg yver musikk.

Han gjorde mange ferder til ymse land, og han sanka seg kunnskapar som han delte ut med raust hand. Han hadde fenge tri kulturpriser: Frå Norddal Mållag i 1983, frå Gulen herad i 1989, frå Eidsdal ungdomslag og Norddal Mållag i 1996. Då tok den 93 år gamle mannen flt frå Bergen til Norddal og vart heidra i heimegrendi.

Ludv. Jerdal

gen kom ei ny samling som han kalla «Nedfallsfrukt». Han hev skrive ku «soga fo heimbygda» Norddal, og ei tri-bands gards- og

Ingen skriv nynorsk som vil skriva bokmål

Harmen for bokmåliseringi av nynorsken varer ved, endå Kulturdepartement, Riksstyre og Storting rett nok hev sagt endeleg farvel til tilsikta målblinging (Stortingsmelding nr. 13). Ein vestmann peikar på ei av sidone ved målblinging og bokmålisera nynorsk. Folk som i grunnen vil skriva nynorsk, bryr seg ikkje i fordi dei dermed må skriva bokmål – eller bokmålsnært. Då skriv dei heller vanleg bokmål. Folk som vel nynorsk, gjer det fordi dei vil skriva nynorsk, og dei ventar å finna nynorsk i offentlege ordblistor og andre hjelpemiddel. Bokmåliseringi hadde enda i two slag bokmål: det moderate bokmålet (riksmålet), og den avarti som vart kalla nynorsk, korkje fugl eller fisk, som berre skulde vera eit millomsteg på vegen til vanleg bokmål. Segjer vestmannen, som likevel sukkar lett yver avgjerdi på politisk hald.

Stort lån åt latvisk sagbruk

Den europeiske utviklingsbanken syter no for eit lån på snaudt 60 millionar norske kronor til å få reist eit tidhøveleg sagbruk sudaust i Latvia. Det er meinings at sagbruket først og fremst skal sikte seg inn på utførsle.

Det tvodelte lånet åt det latviske sagbruksselskapet SIA Vainionpaa er det fyrste lånet frå den europeiske utviklingsbanken åt eit industrifyretak i Latvia, og det er ei av dei største beinveges industriinvesteringane som utlandet hev gjort i denne baltiske staten.

Vidgjengde og voksterlege skogar gjev gode vilkår for latvisk sagbruksdrift. Og set ein inn det beste som finst av tenleg utstyr, bør sagbruksnæringi kunne vekse og leggje på seg og verta ei tevlingsfør næring andsyntes uatlandet. Med full drift vil SIA Vainionpaa årlegårs syte for kring 150 milli-

onar kronor i framand mynt å heimlandet. Ogsø kringum på bygdene vil sagbruksdrifta få verknad. Mindre verksemder der kan taka seg av stell av skogen, hogst og frakt, og latviske skogeigarar vil få ein påliteleg kjøpar åt timberet sitt. – George Krivicky i deildi for Baltikum og Kviterussland i den europeiske utviklingsbanken er det som målber desse tankane.

I tråd med retningslinone i ein heilskapsplan for latvisk skogbruk skal SIA Vainionpaa ha råd med å selja turka trelast til utlandet til tevlingsføre prisar og dimed auke latvisk utførsle av heimetilverka skogbruksprodukt. Med dette tiltaket vil det koma fullt utbygde, tidhøvelege og snøgtarbeidande saglinor inn i skogbruksnæringi i Latvia, ei næring som i desse tider er under snøgg og grunnleggjande umbyggjing.

Hovudeigar av SIA Vainionpaa er det finske skogbruksselskapet Vainionpaa Saha Ky. Alt i alt vil det koma på 175 millionar kronor å få det latviske sagbruket i drift, og 42 % av denne summen skal setjast av til eigenkapital. Det meste av avkastningi vil verta brukt til å kjøpa nytt utstyr.

Åtgjerder mot øydeleggjing av umgjevnadene og likeeins vern av helse og tryggleik på arbeidsplassane er teke med i byggeplanen for sagbruket. Derimot er det leidagi ved sagbruket som lyt sjå til med at den daglege drifti og tilkøyringi av timber ikkje er til skades for grannelaget. Det er venta at SIA Vainionpaa til saman vil skapa fleire hundrad arbeidsplassar på sjølve sagbruket og til hogst og frakt av timber.

Arne Horge

Gransking og tru – Olai Skulerud

Av Halvor Sigurdsen

Ifrå 1944 til 1951 var Olai Skulerud professor i vestlandsk målføreregransking o.a. ved Bergens Museum og (opna i 1948) Universitetet i Bergen. Han hadde lærestolen som den tridje i rekka, etter Torleiv Hannaas og Gustav Indrebø.

Medan desse to i sine embetsår og lengre fyre var aktive og førande i det norske målreisingsarbeidet, heldt Olai Skulerud seg her på noko fråstand. På si vis kjende han det norske målet likso vel som hine, og nyttar sjølv ei umhugsam, vyrdeleg og klår norskform i mesteparten av sine vitskaplege arbeid. Men etterreising av eit mål på norsk rot vart i seg sjølv ingi livssak for honom. Ikkje so at han stod likehendt til det organiserte og stridsføre norskdomsarbeidet; han såg tildrivskretene i strævet, og skyna på deim som dreiv saki fram. Striden for det norske målet var likevel rettkomen berre der som endemerket var uppvekking av ei heilskapleg og djupare livosorientering. Reisingsmakti låg i ein ålmenn folkeleg kultur samanvaksen i gudstru, god sed, nasjonal sjølvutfalding og truskap i å lyfta arven etter forfederne. Grunnsyni åt Olai Skulerud kjem klårt fram i eit lite stykke han skreiv i 1946 um 50-årsminnet etter Ivar Aasens død. Han må ha funni at hyllingi av målgranskaren og målreisaren låg på kanten til menneskedyrking, og åtvara mot ovlæte i fagningi av det gode, store og vene i vår heimelege kultur, utan tanke på brestene. «Vår kristendom er det viktigaste i vår nasjonale arv, og han er norsk frå han vart planta i Noregs jord, og oppatnna ved reformasjonen og i førre hundadåret m.a. ved Hans Nielsen Hauge. Den sanne kristendom som enno finst her, er sjølve livenes i vår nasjonale kultur». Både foreldri hans kom ifrå Holla i Telemark. Faren vart skuleinspektør og klokkar i Porsgrunn, og her føddest sonen i 1881. Guten fekk namn etter forkynnen, skuleheimsstyraren og den religiøse skribenten Olai Skulerud, som faren åtte stor vyrndad for. I morsætti levde eit endå gjævare fyredøme. Mori Margit Halvorsdotter Sannes var på mors- og farssida runni or gamle ætter ifrå Prestholt og Evju i Nesherad. Folk i desse ættene var Hauge-vener. Mormor åt Olai Skulerud hadde endå til tent hjå Hans Hauge på Bredtvedt. Etter ordet som gjekk, var det lærefaren sjølv som maka det so at to brør ifrå Prestholt kom i ekteskap med to systrar ifrå Evju.

Huslydane flutte til kvar sin kant av Sannes i grannesokni Holla. Det var som ein kunde venta at Olai Skulerud heldt fram Hans Hauge som ein folkevekkjar.

Læremne, gransking og arbeid

Med læremni engelsk, fransk og norsk tok Olai Skulerud filologisk embetseksemten i 1906. Alt då var den vitskaplege givnaden hans synberr – storfagsarbeidet hans um *vin-namni* i Nedre Telemark og Bamble vart lagt fram for Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger, ei utgreiding som fullt ut verjer romet sitt i rekka av publikasjonar ifrå selskapet, skriv Olav T. Beito. Med denne stadnamnnettørknaden var Olai Skulerud både i landslag og emnefang på god veg inn i den dialektregionen som vart det breidas te granskingsfeltet hans.

Frametter vart han lærar i Christiania og lektor i Skien, ei tid universitetsstipendiat, og seinare statsstipndiat i austlandsk dialektgransking. Ifrå 1939 til dess han kom til Bergen, var han fyrstearkivar i Norsk målførerarkiv.

Han sökte fleire gonger akademiske lærarstillingar, soleis òg det professoratet i Bergen som Gustav Indrebø hadde fram til 1942. Etter Indrebø var død, tevla Skulerud, Mikkjel Sørli og Per Thorson um embetet. Domsnemndi (Ragnvald Iversen, Sigurd Kolsrud og Carl J. S. Marstrander) heldt Olai Skulerud for å vera den fremste; i dugleksfråsegni roste ho samlararbeidet hans, og gav honom den heideren at han var ein av deim med best kunnskap um norsk mål etter Aasen og Ross.

Den tid Olai Skulerud tok opp målgranskingsarbeid, rådde enno dialektologien sterkest i norsk målvitskap. Denne stemneleidi var historisk og geografisk leta, med stor tyngd på ljodlæra. Det fonetiske umbrøytet i Noreg vart ført fram av Johan Storm. Han forma ut ei norsk ljodsskrift, samla sjølv inn ordtilfang og understrika det vitskaplege gagnet med dialektgeografisk gransking. Ein av elevane åt Storm var Amund B. Larsen. Olai Skulerud vedkjendest takkskuld åt båe, og åt Marius Hægstad. Han skipa òg til utgjevingi av uppskrifter Storm hadde gjort m.a. i Telemark.

Anna ordtilfang Olai Skulerud gav ut, var tillegg til Norsk Ordbok av Aasen/Ross, og eigne samlingar ifrå Sør-Austlandet og ifrå Søre Sunnmøre. Han

skreiv òg ei rad mindre målhistoriske utgreidinger, gjorde stadnamnnettørknader og var stutt innum runologien. To dialektmonografiar ifrå 1920-åri, «Utsyn yver målet i Norderhov» og «Utsyn yver målet i Ådal (Ringerike)» var heilslegare i framstellingi. Det var soleis ei trottug og mangfeld granskargjerning domsnemndi hadde saumfari og vegi fyrr ho sette Olai Skulerud øvst i ranghøvet. Men mest var nok utslaget grunna på dei garnskingane han i ein mannsalder gjorde um dialektar i dei gamle futegjeldi Øvre Telemark og Nedre Telemark.

Ohai Skulerud kom i tak med dette emnet alt medan han studerte, etter tilstøring ifrå Johan Storm, som hadde lagt seg etter målet i Tinn på ferder i 1880-åri. I mange år ferdast Skulerud serleg i Aust-Telemark.

Telemålet og Tinn-målet

Det første som kom til preting millom studiane hans, var doktoravhandlingi «Telemålet i umriss. Ei utsyn yver målsoaga og målgeografien i Telemark, serleg med umsyn på Tinn», 1918. Her vil han syna korleis målet i Telemark som annanstad i landet veks fram av gamalnorsken, under brioting med svensk og dansk, og at i ordfang og avleidingsendringar hev komme inn ein germansk og romansk veft, men at målet ikkje difor misser sitt nasjonale sermerke naturleg etter lægje. Mest byggjer han utgreidangi på målet i Tinn, og her helst på det han kunde finna i Dal sokn, der målet hadde halde seg mest upphavleg. Mykje fann han òg i grannebygdene Hovin, Tuddal og Hjartdal. Millom heimelsmennene sine nemner Olai Skulerud den kjende spelemannen Knut Dale, som Johan Halvorsen skreiv upp etter. – «Telemålet» var elles det andre doktorarbeidet på fullnorsk mål; det fyrste vart lagt fram av Knut Liestøl i 1915.

Anhandlingi er portalen i livsverket til Olai Skulerud, den store seretterrøkna den um «Tinnsmålet», 1922 og 1938. Dei to halvbandi er berre fyrste bolken, som hev fyre seg ljodlæra. Han vilde i monografien skildra ljod- og formverket i denne aust-teledialekten etter same metoden som i «Telemålet» og gjeva eit historisk attersyn. Uprenta ligg enno att tri band – formlæra, målprøvor og ordbok. Både dei

Til. s. 13

ruvsame bandi og tilbuingi i samhøve med noggranne fonetiske uppskrifter slik dei er teikna i typografien, må vekkja age andsynes sjølve arbeidsprestasjonen. Ikkje noko bygdemål i Noreg er vorte so djupgranska som målet i Tinn.

Den faglege umdømingi må kollegaer råda for. Olav T. Beito peikar på verdet i framstellingi av det faktiske måltilstandet, og kunniskapen um eit målføre som var komi under veldige pårøyningar utanifrå. Han segjer òg at utgjeving av dei siste bandi vil gjera æra på Olai Skulerud, men først og fremst tena norsk målvitskap. Ingeborg Hoff rosar verket for den kunniskap det gjev um nærskyld telemål og ei mengd norske målføre elles. Ho nemnder two serdrag – det fine måløyra hjå Olai Skulerud, og det faghøvelegaste av alt: han set ikkje fram lauslynde teoriar på grunnlag som ikkje held. Sterke ord nyttar ho òg um hans kunnigskap i uppskriving; ingen kjem upp imot honom når det gjeld rett attergjeving, nøgje etterprøving og fullstendige opplysningar. Beito fester seg ved tolmodet hjå granskaren; han gav seg aldri fyrr han hadde fengi fest ljudmerki på papiret so grannsamt som Storms ljudskrift gjorde råd. Difor er hans måluppskrifter imillom dei beste og mest sætande me hev. Veiksida, slik både Beito og Hoff ser det, er at «Tinnsmålet» er noko nedlesst i uttværing, jamføringer og uturvande uppattakingar.

Metodisk voksterstogg

Eit ålment drag i vitskapsarbeidet å Olai Skulerud tykkjест vera at det etter måten tidleg kørde seg inn i ein metodisk voksterstogg. Han ansa lite på nye tilstemnor og straumfar innum målgranskingsi, og heldt seg mesta heiltupp innstøypt i det fonetiske dialektstudiet, slik lærebygna den ein gong hadde vore. Hans vidgreinte tilfang utmana til breidare analysar som burde leitt fram til ålmenne synsmåtar i målvitskaplege spursmål. Men her gjekk Olai Skulerud framum. Skorten på interesse for samanførande yversyn bør ikkje få ein til å tru at han berre var ein gloseleitar. I det vesle formatet kom hans rike evne til teoretisk dryfting framifrå til synes. Hoff er raus med lovord um grammatiske og målhistoriske granskings i dei innsprengde sidemerknadene i «Tinnsmålet», og legg attåt: «Det er elles i detaljgranskning Olai Skulerud har sin store styrke. Høgst kjem han når han tek fyre seg ein liten eller vel avgrensa overgang innanfor eit større målvold; då kjem

hans historiske syn og målgeografiske metode best til sin rett, og fører med seg sikre vinningar for vårt kjennskap om norsk mål».

Olai Skulerud la seg som sagt lite burt i målstrid. I sumt han hev skrive um målvokster kan ein finna tildrag å austlands, og samhug med måformi t.d. hjå Olav Duun. Han hadde von um ei samansmelting av dei two måli i landet «so me kan sleppa stødt å vera eit målkløyvt folk».

Uppbyggjingsarbeid

Igjenom heile sitt vaksne liv tok uppbyggjingsarbeid mykje av tidi åt Skulerud. I boki um studentane ifrå 1899 vigjer han ikkje mindre umtale åt trudomssynet sitt enn å vitskapsgeriningi. Han var med i sokneråd og ei rad misjonsskipingar, gav ut ei samling brev frå Hans Hauge, og skreiv ei livsskildring um lekpreikaren

Ole Langeland, som han var skyld, og på taleferder i lag med. I 1918 studerte han mongolsk i Finland, truleg med tanke um bibelumsetjing. Han gudlege kynde var stillsleg, men utettervendt. Olav T. Beito skriv at «han nyttta alle mogelege, og ein kunne vera freista til å seja umogelege, høve til kristen forkynning.» I minneord segjer ein som kjende honom vel at Olai Skulerud kunde vera noko nærsøkjen med vitnemål og utetling av småprent.

I sin religiøse serhått med vart han ståndande i det han eingong hadde lært og vorti yertydd um. Han gav liten tøyg å avbrigde ifrå det han sjølv heldt for ortodoksi, og var trongrømd i møtet med nye ovringer i tru og skikk. I dag vilde ein visst kalla honom fundamentalist, då i historisk mening.

Han levde til 1963.

Eit unorsk ord, lett å triva til

Nyleg såg eg ein ordførar skreiv at det var bra um statstilskotet vart meir «forutsigbart». Dette er ein ordførar som elles er vand på målbruken. Eg slo opp hjå Magne Rommetveit: «Med andre ord», og freista so å finna avløysarar.

Forutsigbar: som kan seiast (varslast) føreåt.
som ein kan vita føreåt.

Døme:

eit forutsigbart statstilskot:

eit statstilskot som ein kan rekna med (frametter)	« « « « vita um i god tid føreåt
« « « «	« kjenna storleiken på (i god tid føreåt)

forutsigbarhet: sannsynsverde
føreåt-visse
framsyn

Døme:

Investoren setter pris på stabilitet og forutsigbarhet

Investoren verdset stødleik og framsyn

Investoren set pris på stabilitet og pålitelege prognosar

forutsigelse: føreåt-døming (prognose)
spådom
føreåt-seiing

Døme:

Geologenes forutsigelse holdt ikke stikk.

Geologane misrekna seg.

Dei geologiske prognosane heldt ikkje.

(Severin Eskeland hev for prognose fyrehandsskyn, fyrehandsmeining um sjukdom, korleis han vil gå).

Sigurd Sandvik

Mot år 2000

Av Håvard G. Tangen

Hundradårsskiftet nærmar seg med sjumilsstig, og avisone og bladi renn yver av uppslag um det store tidarskiljet me visst nok hev å venta. Som so mange andre saker hev hundradårsskiftet ei målsleg sida som det kunde vera mun i å sjå næmre på: Korleis skal årstalet 2000 og dei åri som fylgjer på hi sida av hundradårsskiftet uttalast? Me skal her dryfta dette spursmålet og syna til sume andre som hev havt meininger framme um det.

2000 hev vore kalla eit tusundårs-skifte, men det kann vera grunnar å leggja inn mot å kalla det soleis. I den moderne tidsalderen hev det lite på seg å skifta tidi i tusundår. Me høyrer sjeldan eller aldri nokon tala um det andre tusundåret, dvs. tidbolken frå 1000 til 2000, under eitt. Det er hundradåri som merkjer dei store tideiningane, når me stundom skodar ut yver dei næmaste år eller tiår. Difor kunde det høva best å rekna 2000 for eit hundradårsskifte, jamvel um det då ikkje fylgjer so mykje fynd og klem med det som med den påhitta nemningi «tusundårsskifte».

Etter kvart som 2000 flyt seg næmre oss, hev trongen til å kunna målbera årstalet stige munaleg. Til no hev segjemåten «år to tusen» vore rådande, og det liknar Norsk språkråd um det er so at det alt hev velsigna denne måten å segja det på. Eit lyte med å segja «år to tusen», er at det inneheld two ordlekkar som ikkje hev vore nyttu um årstal i notidi so lenge nokon nolevande hev vore til: «År» og «tusen». Det er tysk sed å setja «år» fyre årstal. Til dømes segjer tyskarane «im Jahre 1998». Dei kann òg lata ute både styre-ord (im) og år (Jahre) og nøgja seg med «1998». I notidi hev me på norsk aldri fyrr nyttu «år» når me upplyser um årstal. Rett nok kann det til dømes heita «i år 40 fyre Kristus (eller Kristi fødsel)», men dei åri ligg langt attende og er dessutan konstruera og namnsette av folk i ettermidd. Heller ikkje nemner me tusundåret i norske årstal. Me segjer som oftast «nittan-åtte-og-nitti» i ei eller onnor form. Etter 1951 freista styremaktene truga på oss ein ny teljemåte, der me skulde byta burt ei innarbeidd teljing mot ci nylaga: «Nitten-nitti-åtte». – Sume segjer det so rangsnutt som at Ivar Aasen «laga» nynorsken. Det er rettare å segja at han skriftfeste nynorsken, ut frå ei uteidling av dei dra-

gi som høvde for ein samnemnar av målføri. Derimot er det ikkje langt av leid å meina at den nye teljemåten vart konstruera og laga, gjerne med kveik frå engelsk gjerd å telja tali på. Ein av grunne teljingsmakarane førde i marki til å verja påfynsteret sitt, var at det vart lettare å gjeva upp telefon-nummer. Korleis tyskarane då greider seg med den gamle, gode teljemåten sin i ei tid som gjeng stinn av pipande og ulande mobiltelefonar, skulde ut ifrå ein slik tankegang vera ei hard nòt å knekkja. Ei kjennsgjerning er det, kor som er, at tyskarane held koken enno med einarar fyre tiarar i årstali sine, og med litt umtanke kann me fulla skipa sifferi i par utan å slå dei i hop til eitt tal, som «two-two, tri-tri, seks-åtte, ti» for telefonnummeret 22 33 68 10. Då slepp me å segja «two og tjue», «tjuge-two» eller dilikt. Ergo er ikkje telefonen nokon avgjerande grunn til å taka sprangen yver i ny teljemåte. Ei skilsetjande oppfinning treng ikkje draga med seg umbyte i målbruket.

Segjemåten med tiaren til slutt, «åtti» og «nitti», hev norsk sams med tysk, dansk, og måli på Vesterhavssøyane, Færøyane og Island. Det er òg den som fell laglegast ut ifrå norsk ljosfall eller tonelag. Det er difor ikkje uventa at den nye teljemåten hev slite med å vinna gjenomslag hjå folk. I grunnen hadde det vore ein fyremun å setja ein strik yver det 47 år gamle eksperimentet og i staden øvt upp skuleborni til å fylgja den gamle og trauste teljemåten.

I pakt med denne teljemåten hadde det vore tenkjeleg og brukeleg å segja «tjuge-hundrad» eller «tjuge-null-null»

um det året som snart kjem, 2000. So hadde me styrt undan tilleggi med «år» og «tusen», som er framandelelement og gjev ein klang av framtidstonar som me ikkje tarv. Årstali i norsk gjeng jamnast etter hundredalsnemning og ikkje tusundalsnemning (sjå nedanfor i ordskiftet frå *Filologen*). Um fyrr hundradårsskifte 1900 vert det sagt «nittanhundrad» av vaksne og tilårskomne, sumtid «nittan-null-null» av ungdom. Det næste året som fylgjer, kunde me, um me let tanken ganga etter same lina, heita «tjuge-null-ein», 2001. Tillegget med null er i seg sjølv uturvande, men sidan 1951-teljemåten hev den offisielle stempelen på seg og vert kjend og spreidd gjenom kringkastingi, kunde segjemåten «tjuge-ein» for 2001 ha skapa uvissa og uklårleik. Til so lenge set me difor upp «tjuge-null-ein» til avløysar og mottevlar for «(år) to-tusen og ein». Det er ein tilhug til å kappa burt tillegget «år» for åri etter 2000, men ordlekken «tusen» er like vel uvan og hev prestisje, men ikkje logisk uttaletradisjon bak seg. I 2100 kjem det snaudt til å heita «To-tusen-eitt-hundre», og årstal-uttala «to-tusen-eitt-hundre og femti-seks», 2156, synest noko tung. Det spyrst like vel um «ein og tjuge-seks og femti» er likare. Truleg kann me trøysta oss med at etterkomarane våre kann styttu av til «seks og femti», nett som me sjølve gjer etter å ha lagt attum oss fyrste femteparten av eit hundredår. Når det gjeld namnet på hundredåret, er det truleg løysingi med å nyttu tillegget «tusen» som dreg lengste stræt og læt best: «To tusen-eitt-hundretålet» (NB! Eg skriv her årstali som er uteidde av den mest utbreidde segjemåten ut ifrå gjeldande statsrettsskriving, medan dei tali eg sjølvt uteider, rettar seg etter mi eigi rettskriving.). Ein utveg or dette uføret kann vera å segja «det two og tjugande hundredåret», men då misser me like vel den fyemunen det hev at århundradnamnet svarar beinveges til eit årstal i det same hundredåret. Til dømes er det sume som som av misskyn og vankunna kann tru at 1492 høyrer med i det fjortande hundredåret, men eigenleg er med i det femtande hundredåret.

Det eg hev drege fram, kann haldast for ein rein tankeleik, og eg vil slett

FRÅ S. 15

Vestmannen

ikkje slå noko fast til fasit. Etter alt å døma ligg det i tal-bygnaden vår i alle høve ein viss yvergang frå 19 til 20. Tenk berre på det at me greidt kallar åri millom 1920 og 1929 for (19)20-åri eller (19)20-talet, men tiåret millom 1910 og 1919 hev me vandt for å finna namn på. Ingen segjer 1910-talet eller sovore. Heller ikkje det fyrste tiåret i kvart hundradår er so beinkøyvt å setja namn på, det frå 1900 til 1909.

Me skal no snu bladet og sjå eit bil kva argument eit par allskule-lærde (akademikarar) held fram, kvar frå sin synsstad, um 2000 og dei hine åri.

Bladet *Filologen*, som vert gjeve ut av «Filologisk forening» (målkunning-laget) ved Universitetet i Oslo, inneholdt i nr. 3 i 1996 eit forvitnelegt lite ordskifte millom målteig-skrivar Thomas Sandnæs og student Frode Korslund. Sandnæs hadde skrive ein teig (*Filologen* 2/1996) der han fann å Norsk språkråd for å ha knesett segjemåten «år to tusen». Korslund driv ap med synsmåtane og klandrar Sandnæs for å ha talt etter stavingane og funne ut at sju stavingar er lettare enn åtte (!), «år to tusen og tredve» (7 stavingar) og «år tjue hundre og tredve» (8 stavingar), som Korslund tolkar at Sandnæs tek til orde for. Sandnæs hev hævdat at segjemåten «år tjue hundre [...] passer bedre med forhold som vår egen tidsalder og utvikling [...] det skulle være unødvendig å si at gjennom historien har færre mennesker levd fra ett årtusen til et annet». Korslund tek til motmæle og meiner at Sandnæs, um han skal halda seg fylgjereft til grunnføringane sine, må døypa um «år tusen» og «tusen og tredve» til år «ti hundre» og «ti hundre og tredve», eit brigde Korslund snaudtrur Sandnæs er viljig til å vera med på.

Sandnæs svarar Korslund i same nummeret og orsakar seg fyrst med at eit utdrag av teigen hans hadde dotti ut i det fyrre nummeret. Han vil ikkje hava segjemåten «år tjue hundre og tredve (eller tretti)», men «tjue tretti», på same vis som det gjerne heiter «nitten førti fem», skriv Sandnæs. Etter 2099 vert me like fullt nøydde til å brigda frå tusundtals-nemning til hundadtals-nemning, held han fram, av di å segja «to tusen ett hundre og femtiåtte» er tyngre enn å segja «tjue én femtiåtte», 11 stavingar mot 7. Her ser me at den nye 51-teljemåten hjelper Sandnæs eit stykke på veg. Held me oss trutt til den gamle teljemåten, gjev segjemåten «ein og

tjue åtte og femti», ni stavingar, og millommunnen minkar. Sandnæs tykkjer ikkje motlegget um «tusen og tredve» duger. Hundradårsnamnet er sett til i ettertid, og likevel skal ikkje den fyrste nemningi her som kann ha havt sine lyte, basta og binda oss til ein einaste segjemåte for all framtid. Då hev Sandnæs meir godhug for dei latinske måli, til dømes spansk, som fylgjestramt kallar 1996 «mil novecientos noventa i seis», beinveges umsett til norsk «tusund nihundrad og nittiseks». At «tusentallet har blitt stående med benevnelsen «tusen» er ikke noe argument for at vi skal gjøre det samme med 2000, ...» peikar Sandnæs på. I den endelege sluttsummen sin skriv han at «poenget med mitt forslag [er] at det vil være mer konsekvent om vi benevner førstkomende århundre på samme måte [som] vi benevner det nåværende og det etterfølgende». So langt ordskiftet i *Filologen*.

Kann henda er det ei liti fillesak korleis me segjer årstali, og meinings med dette stykket er ikkje å føra eit livsviktigt spørsmål til torgs i *Vestmannen*. Det er like vel verdt å gjeva gaum på at uttala «år to tusen», med eller utan signing frå Språkrådet, ikkje er einaste valet på norsk.

Autoritært!

Er upplysingane våre rette, driv eit blad knytt til målrørla og «rettar» målet til innendarar til radaksjonsmålet for bladet! Me hev sétt slik klåfingerskap tidlegare, men me trudde målblad hadde lært av soga og heldt seg undan denne skaamferdi. Fleire målblanda avisor t.d. i hovudstaden er i dag heller romslege; målinlegg kjem inn med den rettskrivninga nyttar, i-mål som a-mål. Vonleg slepp me høyra um slik autoritær klåfingerskap oftare!

Timbrehandlar planlegg sponplatefabrikk

Selskapet AS Sylvester er millom dei ti største selskapi som handlar med timber i Estland. No planlegg selskapet ein sponplatefabrikk i nærleiken av ein av dei estiske hamnebyane. Selskapet vil freista tevla med Repo Pussi Factories.

Dagleg leidar Umas Nimmerfeldt fortel at styret i Sylvester hev kome til at det no er rette tidi å byggja fabrikken. Baltiske pressefolk hev hørt at fabrikken er tenkt lagd i nærleiken av Tallinn der selskapet kan gjera seg nytte av hamni i Muuga. Styret i Sylvester er budd til å skjota inn meir enn 100 millionar estiske kronor (8,1 millionar dollar) i fyretaket. Samstundes vonar styret og Nimmerfeldt at tanken um ein sovoren fabrikk kunde draga åt seg utanlandske kapital ved sida av den heimlege.

Fortenesti ved å selja ferdigvaror til utlandet i staden for rundtimber vilde dekkja kostnadene ved fabrikkbyggjinga innan fem til ti år, hevdar Nimmerfeldt, same um Sylvester laut tevla med Pussi-fabrikkane.

Repo Pussi Factories lagar fiberplator (huntonitt), sponplator og laminerte sponplator åt møbel- og bygningsindustrien. Dette firmaet er det leidande innan sitt slag i Estland og selde varor for 260 millionar kronor i umsetnad og ei fortenest på 15-20 millionar kronor (21 millionar dollar) åt tjuge land i 1996.

Umas Nimmerfeldt fortel at til samanlikning hadde Sylvester 270 millionar kronor i umsetnad og ei fortenest på 15-20 millionar kronor (1,2 - 1,6 millionar dollar).

Ei estisk krone er verd vel halvparten av ei norsk ei.

Arne Horge

Setesdalsforlaget

4690 Valle

for nynorsk og høgnorsk fag- og skjønnlitteratur av alle slag; prioritert: nynorske barne- og ungdomsbøker. Kom med manus til eit godt og trygt landsens forlag! Greie vilkår! Bed om bokliste som inneheld over 30 titlar!

E-post: setesdalsforlaget@online.no - Klik på heimesida: home.sol.no/~sforlag

Tlf ISDN 379 37 099 – faks ISDN 379 37 098 -
tlf. privat 379 37 097.

Normeringspolitikk..... Frå s. 1

skriftmålet. Likevel bør ein vera svært varsam med å ta omsyn til dei talemålsendringane som kjem av press frå bokmål eller bokmålsnære talemål. Her bør normeringa heller ta omsyn til at nynorsken skal stø opp om språkdrag som ikkje får prestisje gjennom bokmålet og såleis vera eit ryggstø for målførreformer som er under press.

Sjølv om ordtilfanget i prinsippet er ope, meiner NM at det skal styrast til liks med alle andre sider av skriftmålet. Det overordna målet for denne normeringa bør vera å halda i hevd og føra vidare ordlagningstradisjonen og det tradisjonelle nynorske ordtilfanget i nynorsk. Den uendelege rikdomen som ligg i det nedervde ordtilfanget er på langt nær godt nok utnytta. Arbeidet for å finna og fremja norske avløysarord for nye og gamle lånord bør halda fram, og NM ser ingen prinsipiell skilnad i å arbeida mot lånord med t.d. engelsk og dansk-tysk opphav. NM ber Norsk språkråd føra vidare Anglonorsk-kampanjen og samstundes setja i gang ein liknande kampanje for det tradisjonelle ordtilfanget i nynorsk, både i skuleverket og i samfunnet elles.

Når det gjeld spørsmålet om kva nye og gamle låneord som bør stå i ordlistene, m.a. «anbeheitelse-ord», ber NM Språkrådet leggja større vekt enn før på å normera heile ordgrupper framfor å opna for eitt og eitt ord. Eit sentralt kriterium for dei orda/ordgruppene som vert tekne inn, er at gode avløysarord ikkje finst eller ikkje har slege gjennom. NM er difor svært skeptisk til dei framlegga fagnemnda i Norsk språkråd kom med på årsmøtet i i Språkrådet i 1998.

Derimot meiner NM at praksisen i skuleverket bør mjukast opp. Andsynes elevane bør det strekast mykje klårare under enn det er gjort i dag at elevane i prinsippet står fritt til å nytta kva ord dei ynskjer, og at ordlista ikkje set grenser for «lovleg» ordtilfang. Elevne må òg lærest opp til å sjå ordval i samanheng med stil og sjanger.

Alle ynske om endringar må vegast opp mot dei ulempene som normalendringar alltid fører med seg. NM meiner at ein bør unngå større normalendringar dei komande åra og heller nöya seg med mindre justeringar. NM står praksisen til Språkrådet med å setja i verk rettskrivingsvedtak kvart fjerde år.

Te unntaket frå denne regelen fastsetjing av skrivemåten for

ord som tidlegare ikkje er normerte.

NM meiner prinsipielt at språknormering er eit offentleg ansvar. Representantane i normeringsorganet bør vera demokratisk oppnemnde for ein tidsavgrensa periode, og det bør representera breidda av språkbrukarar. NM meiner Norsk språkråd oppfyller desse krava i dag.

Ansvaret for å setja i verk normeringspolitikken til NM ligg i fyrste rekje hjå NM sine to representantar i Norsk språkråd. Gjennom å delta i det løpende normeringsarbeidet til Språkrådet, er det i stor mon opp til dei å avgjera på kva måte dei normeringspolitiske prinsippa til NM skal konkretiserast. Landsrådet, landsmøtet og styret i organisasjonen bør vera svært varsam med å gå inn i konkrete normerings-spørsmål, men bør uttala seg om prinsipielle spørsmål som kjem opp, og om større normalendringar. I samband med oppnemninga av representantar bør styret i NM vurdera hovudlinene i det arbeidet rådet har gjort i fireårsbolken og kva målsetnader ein har med arbeidet frametter.

Lovnadsrike høg-norskdagar i Volda

Høgnorsksamling i Volda på Sunnmøre i tidi 5/6-7/6-1998 var eit sers vellukka tiltak. Frammøtet no på kanten av skulefritt og summarferie var betre enn sume hadde ottast, kring 30 ihuga deltagarar var innnum Raudekrossbygget. Det var ei livfull tilskiping med god stemning og friske ordskifte. Dei aller fleste som møtte fram var ungdom, men utan innslag av eldre årsklassar var det ikkje.

Innleidarar var Håvard Tangen frå Vestfold, no buande i Oslo, Vincent Eye Færavåg frå Stord, Arne Holmin frå Volda, Terje Torgilstveit frå Bergen og Lars Bjarne Marøy frå Bergen.

Vestmannen hev vore i samband med Olav Torheim i Volda og Ørsta Målungdom og sume innleidarar etter tilstellingi, og dei er samstemde um at samkoma var vellukka. Og det er den fyrste samlingi i sitt slag på Sunnmøre etter krigen. Kanskje kann dette verta eit årvisst tiltak, segjer Olav Torheim.

I alle høve er det ei tilstelling som Volda og Ørsta Målungdom skal ha takk og heider for.

Tilskrifter

Vestmannen

Bladstyrar Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Vestmannalaget

Formann Leidolv Hundvin
Lillehatten 242, 5033 Fyllingsdalen
Telefon 55 15 37 32

Ivar Aasen-sambandet

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Vestlandske Mållag

Formann Lars Bjarne Narøy
Eliasmarki 14, 5034 Y Laksevåg
Telefon 55 34 33 77

Norrønalaget Bragr

Formann Lars Bjarne Marøy
Tilskrift som Vestlandske Mållag

Målungdomslaget

Prikken yver i-en

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Norsk Bokreidingslag

Postbok 684, 5001 Bergen
Telefon 55 31 66 29

Høgnorskringen

ved Håvard Tangen
Grensa 8, 0159 Oslo
Telefon 22 33 68 10

Norsk Målungdom

Nordahl Bruns gt. 22, 0165 Oslo
Telefon 22 36 40 43

Noregs Mållag

Kirkegata 32, 0105 Oslo
Telefon 22 47 71 00 / Faks 22 47 71 01

IvarAasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet arbeider for måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og innanfor nynorsken krev me fulle rettar for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet tevlar ikkje med resten av norsk målrørla, men hev ei sergjering i rørla. I Sambandet kan både lag og einskidlemer vera med, og me ser gjerne at du er med både i mållag der du bur og beinveges i Sambandet. Skriv deg inn!

Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

Innmelding til kassastyraren:

Ivar Aasen-sambandet v/Torolv Hustad

Elvenesvegen 10 C

5050 Nesttun

Postgiro 0814 20 27 209

Johannes Valle

Prost
Johannes,
Mjølkeråen,
døydde i år, 81
år gammal. Han
var velkjend
og avhalden
og gjorde ein
innsats både i
skule, i organi-
isasjonar og i
kyrkja mange stader i landet.

Johannes Valle var fødd i Lindås 31. mars 1917. Foreldri var bureisarfolk og bønder, so han var velkjend med bondeyrket ifrå heilt unge år. Han tok artium i 1939, og teologisk embetsekamen på Menighetsfakultetet i 1943. Han tok praktikum i 1949, og vart ordinert til prest i 1950. I 1940-41 hadde han teke Statens formingskule, Notodden.

Valle var folkeskulelærar i 1940, etter artium, og han var lærar på Nordhordland Ungdomsskule på Frekhaug 1941-43. Etter teologisk embetsekamen var han frå 1949 reisetalar i DNSM. I 1953 vart han hjelpeprest i Finnås i Sunnhordland, og han vart res. kapellan der. I 10-årsbolken frå 1953 til 1963 var han òg timelærar på Rubbestadnes yrkesskule. I 1963 kom han til Bergen då han vart sekretær i Bjørgvin bispedømeråd, og frå 1968 var han Vestlandssekretær i Bibelselskapet.

Det var i 1968 han flutte frå Bergen. Då vart han sokneprest i Støren og prost i Gauldal prosti. Frå 1972 til 1977 var han dessutan timelærar på Støren Gymnas. I 1977 vart han sokneprest i Lærdal i Sogn. Då han tok avskil-

ved aldersgrensa i 1984, hadde han vore han sokneprest i Sogndal og prost i Indre Sogn frå 1979.

Johannes Valle var ein dugande forkynnar, avhalden av kyrkjelydane sine. Han var krinsformann i Bergens krins av Den Norske Santal-misjon, og han var med i landsstyret for santalmisjonen i 1966-72. Ei tid var han med i forstandarskapen for Det Norske Bibelselskap.

Ludv. Jerdal

Tydelege ord

I distriktsnytt NRK Møre og Romsdal um morgonen den 20. mai i år, melde uppsla- ren at Volda og Ørsta Målungsdom ved næstformannen Arne Holmin, kravde i-endingar bundi form av sterke hokynsord – *boki, soli, viki*. (At NRK-mannen tala um «uregelmes- sige» hokynsord i staden for sterke, skal me sjå burt ifrå her.)

Ros til Arne Holmin og Volda og Ørsta Målungsdom. Det er nett frå ungdom på Sunnmøre dette trengst! Endeleg vert kravet atter målbore med tydelege ord: fritt fram for i-formene, og bruk av i-formene i parallel- lutgåvor av norskbøker!

mål og makt

Best! Mest! Størst! om Ivar Aasen

- * Mål og Makt er tidsskriftet åt Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr. i 1996
- * Nr 1-2/96 har kome, med over 20 artiklar om Ivar Aasen og målreisinga. Artiklane er prenta innleiingar frå Ivar Aasen-konfertil NMU i Bergen i januar.

Artiklar av m.a.: John Hutchinson, Kjell Venås, Jostein Nærbovik, Karin Moe, Ola Breivega, Olav Randen

- Send meg M&M nr. 3/95 **Det nynorske bibelmålet**, 25,-
 Send meg M&M nr. 4/95 **Hegemonisk nasjonalisme Postmaterialisme. Ordbøker** 25,-
 Send meg M&M nr. 1/2-96 **Ivar Aasen konferansen 1996** 60,-
 Eg tingar 1996-årgangen for 90 kr.

NAMN:

ADRESSE:

POSTNR: STAD:

Send til Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 Oslo
Tlf. 22 36 40 43 Faks: 22 36 40 68

DAGOG TID

**Verdas einaste
riksavis på
nynorsk**

Pilestredet 8
0180 OSLO
Tlf. 22 33 00 97
Faks 22 41 42 10
E-post: dagotid@sn.no

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein landsdekkande ring som vil reisa nynorsk i sitt "beste lag" (Aasen). I høgnorsknamnet ligg programmet. Open for alle som er samde i grunntanken. Ringen er med i Ivar Aasen-sambandet. Årspengar kr 50,-.

Skriv til:

Høgnorskringen
v/ Håvard G. Tangen
Grensa 8
0159 Oslo
Telefon 22 33 68 10

TUFTEKALLEN

Å radla

Av Lars Bjarne Marøy

Denne Tuftekallen hev eit huglynde som ser svart til sine tider. Sint vert eg sjeldan, men eg vert arg. Serleg når ting ikkje let seg gjera eller når det ikkje er råd å få gjort noko. Eg er ein drøymar med høge hugmål, og det segjer seg sjølv at dei som er eldre, ikkje berre reknar meg for barnsleg og idealistisk, men sume tider jamvel for arrogant. Um eg segjer for mykje utan å leggja noko i det, vert det kalla for *radling* i Nordhordland.

Interessa for høgnorsken hev berre ført til at eg hev radla verre enn noko sinne. Eg hev ei heil samling av skjellsord med millom anna religiøse og politiske nemningar som hev vorte nytta i nedsetjande tyding um målsynet mitt.

Skjellsord er ikkje noko ein legg noko serleg i i Bergen. Erling Gjelsvik, Tomas Breivik med fleire evar seg ikkje på å fræsa dei ut til ålmenta i Bergens Avisa. Og ålmenta i Bergen sparar endå mindre på krutet i dagleglivet. Ingen skal skulda bergensarane for ikkje å segja kva dei meiner. Her delar ein ut klessingar, kløyvingar,

døppingar, klinkingar, og um ikkje det er nok, skrik ein på meir blod!

Eg veit ikkje um det er serskilt bergensk å segja dei grovaste ting utan å legja noko i det. Det er iallfall noko eg vande meg til i ung alder. Etter som eg no i studietidi hev vorte kjend med folk frå andre delar av landet, hev eg vorte i stuss um dette er ei form for humor, og ikkje i därleg smak. Stødt hev eg fenge høyra: «Det kann du ikkje meina, Lars Bjarne. Dette er heilt forkasteleg», eller liknande.

Men um humoren fell på steingrunn, trur eg sjølvironi er betre skikka til spit. Dersom eg refererar til alle dei skjellsordi eg hev fenge mot meg, og brukar dei til eit skjold mot folk som er skeptiske til høgnorsken, kann det gjera seg (eg hev prøvt dette i fleire år). Då fær eg fram alle fordomane deira. På same tid som eg ikkje legg nokon stor prestisje i det eg seier utifrå mitt bergenske sinnelag.

Problemet er berre at det er vanskeleg å vita kva folk meiner um høgnorsken. Ein kann ikkje spela ut fordomane deira med spit, dersom ein ikkje veit kva fordomane deira er.

Ein vanleg påstand kann vera at høgnorsk er vent og gildt, men det er ikkje so lurt å nytta det, for det skil seg so sterkt frå anna mål, og me støyter folk ifrå oss um me nytta høgnorsk. Det er lett å spita med denne oppfatningi, for i tilfelle dette er rett, skrämer eg burt nokon kvar gong eg set meg til å skriva. Ingen kann vel meina at folk er so lettkskræmde burt frå nynorsken. Difor er det berre å setja i gong å yverdriva um kor fårleg det er å skriva høgnorsk. No skal de høyra.

Etter kvart som fleire vert for høgnorsken, vert dei vel mindre taktiske, og skrämer fleire ifrå seg. Den grunnleggjande kjærleiken til høgnorsken, et so ilt rundt seg at heile nynorsken er i føre um kritikarane hev rett. Det vert minst ein høgnor-

skaktivist meir kvart år.

Me må snart setja ut kvotar for å få lov til å skriva høgnorsk, um nynorsken skal yverleva. Til no hev det vore lovleg å skriva nett som ein vil privat, men dette kann ikkje halda fram. Det kann då føra til høgnorskssmitte. Skriv ein høgnorsk i eit brev, kann ein faktisk risikera at den som fær brevet, set seg ned og svarar på høgnorsk, berre for moro skuld. Då vert dei vane til å skriva litt høgnorsk, og mindre motstandsøre mot høgnorskagitasjonen. Me som skriv private brev på høgnorsk, må skjerpa oss. Me er livsfårlege for nynorsken.

Tenk til og med den nye leidaren i Norsk Målungdom segjer at han nytta høgnorsk privat. Nynorsken hev gjenge under etter dette utspelet.

Kva segjer den vyrde møtelyden? Er det nokon av dykk som torer nytta nynorsk etter å ha høyrt på det eg les upp her? Vestmannalaget er det mest uthaldande laget i landet. Då er det ei sjølvfylgja at alle andre for lengst hev sluttat å nytta nynorsk på grunn av den føle høgnorsken. Språkleg Samling vart vel først burt-skrämd. Like eins alle skulelevar yver heile Noregs land, for ikkje å snakka um lærarane deira. Sidan hev universitetsfolki falle ifrå, og resten av målfrørsla. Det er slutt, gode vene i NMU. Kritikarane fekk rett. Nynorsken er øydelagd av målrøkt!

Eg høyrer innvendingane hagla frå dei som hev høyrt all høgnorskagitasjonen min tidlegare. «Dette er ikkje rett. Dette kann du ikkje segja. Dette kann du ikkje meina, Lars Bjarne». Nei, det var då sjølve meiningi. Dette var berre litt radling.

Vel, vel; hev de fleire fordomar, so berre kom med dei. Eg skal med gleda bruka av min bergenske humor. Eller hev dei slik humor andre stader?

Gudmund Skiftun, ein avhalden mann

Sokneprest Gudmund Skiftun døydde i 1998, nær 93 år, og eit aktivt liv i kyrkja og i ymse pressetiltak tok dermed ende.

Han var fødd på Skiftun i Hjelmeland i Ryfylke 16. juli 1905, og i heile sitt yrkesaktive liv var han *bonden*, trufast mot sed og skikk og mot heime-målet sitt. Han var måldyrkar, og han åtte ein fin humor som lyste upp der han var med. Ein gong han i Bruvik-tidi si hadde eit ærend til distriktslækjaren på Vaksdal og dei spurde innanfrå huset kven det var, kom svaret frå Skiftun: «Her luktar kristenmanns blod!»

Teologisk embeteksamen tok han

på Universitetet i 1936, og han vart ordinert til prest i 1939. For han var fyrst i nokre år journalist i dagbladet Rogaland i Stavanger. Der var det mange lune reportasjer frå bladmannen Skiftun.

Etter ordinasjonen i 1939 var han hjelpeprest, millom anna i Kvam og i Suldal. Men då krigen kom, sa han ifrå seg presteyrkjet for ei tid, og frå 1943 var han lærar. Etter krigen vart Skiftun hjelpeprest i Sande prestegjeld på Sunnmøre, og der vart han seinare sokneprest, i åri 1953-59. Det var ein avhalden prest, og det vart sorg i prestegjeldet då han flutte til Bruvik prestegjeld i

Hordaland der han var sokneprest frå 1959 til han tok avskil ved aldersgrensa i 1974.

Han og kona Klara busette seg då i Stavanger, og dei heldt godt samband med heimegrendene i Hjelmeland. Og i ei årrekka var Skiftun no ein god redaktør for det kristlynde bladet «Stille Stunder» som sunnmørspresten Johannes A. Barstad i si tid hadde skipa. Gudmund Skiftun kom dermed i samband med mange som var glade i det bladet han sette farge på.

LUDV. JERDAL

Skip som symbol – på historisk grunn

Av Ludv. Jerdal

«Med dobbel bunn – skipet som symbol» heiter ei sers forvitneleg historisk utstilling som Bryggens Museum hev opna og som skal stå fram til 4. oktober. Her kan me verkeleg tala um utstilling på historisk grunn. For Bryggnes Museum er reist på den staden der bygarden Gullsken låg, og den garden hadde sitt eige skip, «Gullskobussen» som dreiv Englandsfart alt i 1304, det er truleg det same skipet som er nemnt i den islandske «Flateyjarbókin» i 1300 og som der er kalla *Gullskóri*..

På opningi av utstillingi viste direktør *Ingvild Øye* til dei mange dugande medarbeidarane som hev fenge utstillingi i stand. Ho takka ei rekke museum og andre institusjonar som hev lånt ut ting, og ho viste til at utstellingslokalet i museet er delt i fire «sfærar» der dei symbolske sidone ved skipet er framherskande: *religion, identitet, makt* og *folketri*. Dette er ei fyrestellingsverd um korleis folk tenkte um skip og originale skipsdelar, heilt frå millomalderen. Skipsformi bind dei fire sfærone saman. Det vert eit samspel millom fortid og notid.

Amanuensis *Per Solberg* som saman med Frode Iversen og Turid Mellemstrand er prosjektandsvarlege for utstillingi, gav i ein opningstale ei innføring i korleis symbol høyrer til vår fyrestellingsverd. Segner er knytte til skip: Wagner skreiv ein komposisjon «Den flygande hollendar» på grunnlag av segni. I Noreg møtte me skipet på helleristingar. Skipet er brukta på primstaven. Draugen er velkjend: den som kappsigler med Draugen gjer si siste ferd. I mange av kyrkjone våre heng det enno modellskip, kyrkjeskip. I det heile eit vidt spekter av variasjonar, knytte til eit symbolinhald både i tid og rom.

Uppfriska Motmæle

Medlemsbladet til Norsk Målungsdom, Motmæle, kom med eit oppfriska nr.2. Innhaldet er som vanleg skifterikt, me finn m.a. ei samtale med den nye leidaren Magnus Bernhardsen. Han er frå Groruddalen i Oslo og trur det er von for nynorsk i byane. Millom gode tankar i det nye NMU-programmet Norsk vilje les me at *ungdomen bør velja nynorsk, som representerer norsk språkleg tradisjon frå gamalnorsken og målføri*. Ein umfatande artikkel fortel um målstoda i Spania, og Håvard Tangen er på plass med den fine målteigen sin. Dette var berre litt frå dei 30 sione.

Verdfulle bøker

Ny 1998:

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Trondhjem og Tromsø Stifter – Red. Jarle, Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset.

Hefta kr 230,-.

Jarle Bondevik, Oddvar Nes, red.: Ivar Aasen-studiar I

Utgreidingar av Jarle Bondevik, Bjarne Ulvestad og Andrew Robert Linn. Hefta kr 230,-.

Tidlegare år:

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter.

Etterleivde Aasen-arbeid Hefta kr 240,-

Alv Askeland: Folkesuverenitet, Stortinget og Grunnlovi. Frisk essaysamling på godt mål um grunnleggjande spørsmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Hefta kr 135,-.

Arne Garborg: Ivar Aasen. Ved Trygve Lande. Miniformat. Kr 95,-.

Jostein Krokvik: Ivar Aasen – diktar og granskjar, sosial frigjerar og nasjonal målreisar.

Bilete ved Jo Gjerstad. 272 sidor. I band kr 250,-.

Jostein Krokvik: Norskrøtt skriftmåls store fall. Utgreiding um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta kr 130,-.

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahl. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege målet. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: Kjettarord um norstmålkymi. Hefta kr 24,-.

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk.

Hefta kr 115,-.

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny i samling ord og ordlag frå Suldal.

Hefta kr 100,-. **Suldalsmålet I og II** samla for kr 200,-.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Norske ord etter umgrip og tyding.

I band kr 80,-; hefta kr 60,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Bergens Stift ved Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. Aasen-manuskript um målet i Sogn, Nordhordland, Voss, Hardanger og Sunnhordland. Med upplysande tillegg og ei ordbok. Kr. 230,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Sunnmøre. Red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. I band kr 250,-; hefta kr 200,-.

Ivar Aasen: Sunnmørsgrammatikkane. Red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. I band kr 200,-; hefta kr 180,-.

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det grunnleggjande målsogeverket. I band kr 350,-.

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta kr 50,-.

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta kr 125,-.

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring.

Skildra frå nært hald. I band kr 230,-.

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg. Gjelsviks høgskatta ervebrev um norsk målføring. I band kr 60,-.

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske. I band kr 115,-. **Severin Eskeland: Ei minnebok.** I band kr 50,-.

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta kr 115,-.

Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band kr. 150,-.

Hannaas, Clausen, Jerdal: **Vestmannalaget 110 år.** I band kr 200,-.

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5001 Bergen

Tlf. 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56 Postgiro 0809 3918844

Vemod

Sjå tidi skrid, ein alder no er umme,
og stundi synest dimmare på let.
Eg spør, men endå næter tykkjest dumme.
for du mitt vemod, fylgjer fot for fet.

Ved morgongry du bid her ved mi sida.
og vekkjer minningar um gjengi tid.
So impar eg: Kor lenge skal du bida.
Men du er bidlundsam, gjev aldri grid.

Di logne vårkunn gjev meg ingi besning
Du berre bind meg fast med styng og flog.
I medan mænest eg, ei stille vesning.
So skjer eit sviv, du losnar dine tog.

Dei tåredimme augo ser eit under,
og øyro høyrer lått frå fari tid.
Som sendebod frå lukkelege stunder,
ein songfugl sit og kvitrap her so blid.

No fuglen stig på sine kvate venger,
upp frå ei grav, her kviler mor og far.
Ein sorgljod biv frå vemodsprengde strenger.
Slik vemod er vår lengt åt det som var.

Einar Torgilstveit

Godt sagt um dråp:

Å verta drepen ved dom
er mykje meir grufullt
enn å døy for mordarhand!

Fjodor M. Dostojevskij, russisk
diktar (1821-81)

Snakk med oss om Plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:

Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austervoll - Bømlo - Norhordaland - Os - Osterøy - Sotra

Sluttordet

Den som alltid bed um
regn, vert til sist bøn-
høyrd.

Afrikansk ordtak